

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra statistiky

Bakalářská práce

**Statistická analýza a vývoj poskytovaných služeb
vybraných knihoven v Ústeckém kraji
a jejich perspektivy**

Lenka Hajmová

© 2018 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Lenka Hajmová

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Statistická analýza a vývoj poskytovaných služeb vybraných knihoven v Ústeckém kraji a jejich perspektivy

Název anglicky

Statistical analysis and development of services selected libraries in Ústecký Region and its prospects

Cíle práce

Cílem práce je statistická analýza poskytovaných služeb vybraných knihoven v Ústeckém kraji s využitím statistických metod. Na základě statistických dat bude provedeno hodnocení poskytovaných služeb a následná komparace s analýzou potřeb uživatelů služeb, čtenářů. Výsledkem práce budou návrhy na zkvalitnění poskytovaných služeb, zvýšení zájmu čtenářů o poskytované služby a doporučení dalšího rozvoje knihoven.

Metodika

Podkladová data budou čerpána ze statistických výkazů vybraných knihoven, dále z databáze ČSÚ a z Národní knihovny v Praze. Dalšími zdroji budou informace Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR, Severočeské vědecké knihovny Ústí nad Labem a MK ČR. Vývoj nabízených služeb a výkonů knihoven bude v práci analyzován pomocí statistických metod z oblasti časových řad. Součástí řešení může být dotazníkové šetření.

Harmonogram:

Studium odborné literatury a odborných textů: 03/2017-09/2017

Předložení konečné podoby literární rešerše: 10/2017

Výběr a zpracování dat: 08/2017-01/2018

Předložení konečné podoby bakalářské práce: 02/2018

Doporučený rozsah práce

30-50 stran

Klíčová slova

Knihovna, knihovní služba, čtenář, Ústecký kraj

Doporučené zdroje informací

- Benchmarking ve veřejné správě. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2004. 82 s. ISBN 80-239-3933-5.
- CYHELSKÝ, Lubomír, KAŇOKOVÁ, Jara, NOVÁK, Ilja. Teorie statistiky. 2. upravené vydání. Praha: SNTL/Alfa, 1986. 339 s. L31-C3-III-31f/38386
- HINDLS, Richard, HRONOVÁ, Stanislava, SEGER, Jan, FISHER, Jakub. Statistika pro ekonomy. 8. vydání. Praha: Professional publishing, 2016. 415 s. ISBN 978-80-8694-643-6.
- JÍLEK, Jaroslav a Eduard SOUČEK. Ekonomická statistika v praxi. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1990. 311 s. ISBN 80-03-00196-X
- KAŇOKOVÁ, Jara. Teorie statistiky pro řízení a plánování. 1. vydání. Praha: SNTL/Alfa, 1989. 338 s. L31-C3-IV-41/38 481.
- KOONTZ, Christie a Barbara GUBBIN, ed. Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA. 2., zcela přeprac. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2012. 203 s. ISBN 978-80-7050-612-7.
- MATĚJKA, Milan. Základní operace s ekonomickými ukazateli: celostátní vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol ekonomických studijního oboru ekonomická statistika. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1987. 401 s. L31-C3-IV-31f/38427.
- PECÁKOVÁ, Iva. Statistika v terénních průzkumech. 2. doplněné vydání. Praha: Professional Publishing, 2011. 236 s. ISBN 978-80-7431-039-3.
-

Předběžný termín obhajoby

2017/18 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. Ing. Marie Prášilová, CSc.

Garantující pracoviště

Katedra statistiky

Elektronicky schváleno dne 15. 1. 2018

prof. Ing. Libuše Svatošová, CSc.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 15. 1. 2018

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 28. 02. 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Statistická analýza a vývoj poskytovaných služeb vybraných knihoven v Ústeckém kraji a jejich perspektivy" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 13. 3. 2018

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní doc. Ing. Marii Prášilové, CSc. za vedení práce, paní Vladimíře Řehákové ze Severočeské vědecké knihovny Ústí nad Labem za poskytnutí statistických dat a paní PhDr. Ivaně Slunéčkové, ředitelce Regionální knihovny Teplice za poskytnutou odbornou konzultaci.

Statistická analýza a vývoj poskytovaných služeb vybraných knihoven v Ústeckém kraji a jejich perspektivy

Abstrakt

Bakalářská práce analyzuje vývoj služeb knihoven v Ústeckém kraji. K vlastnímu porovnání byly vybrány následující knihovny: Městská knihovna Most, Regionální knihovna Teplice a Knihovna Karla Hynka Máchy Litoměřice. Hodnocení výkonových ukazatelů bylo provedeno v časových řadách v letech 2002-2016. Každá z knihoven poskytuje základní služby, ale v rámci svého působení v oblasti má rozdílné podmínky. Na základě doporučených postupů mezinárodních směrnic pro služby veřejných knihoven byly provedeny rozbory prostředí a následně vlastní analýza výkonů jednotlivých knihoven statistickými metodami. Výsledkem práce bylo nalezení několika odlišných přístupů v organizaci knihoven. Vzájemným porovnáním výsledků prostřednictvím metody benchmarkingu, byly identifikovány rezervy a možnosti zlepšení v poskytovaných službách s přímým vlivem na kvalitu služby a uživatele knihoven.

Klíčová slova:

knihovna, analýza, benchmarking, služba, Ústecký kraj

Statistical analysis and development of services selected libraries in Ústecký Region and its prospects

Abstract

The bachelor thesis analyses the development of services of libraries in Ústí nad Labem region. For the actual comparison were selected the following libraries: the Municipal Library of Most, the Regional Library of Teplice and the Library of Karel Hynek Mácha in Litoměřice. Evaluation of performance indicators has been carried out in the years 2002 - 2016. Each of the libraries provides basic services, however they have different conditions for their activities in the area. Based on the recommended procedures of the international guidelines for services of public libraries, environmental analyses were carried out and subsequently the analysis of the particular libraries' performance by statistical methods. The result of this thesis was finding several different approaches in the organization of libraries. By comparing the results using the benchmarking method, reserves and possibilities for improvements in the services provided, with the direct influence on the quality of services and library users, have been identified.

Keywords:

library, analysis, benchmarking, service, Ústí nad Labem region

Obsah

1 Úvod.....	13
2 Cíl práce a metodika	15
2.1 Cíl práce	15
2.2 Metodika práce.....	15
3 Teoretická východiska	18
3.1 Poslání a cíle veřejných knihoven.....	18
3.2 Vznik a vývoj knihoven na našem území	19
3.3 Legislativní rámec	22
3.4 Systém knihoven	24
3.5 Provoz veřejných knihoven.....	26
3.5.1 Financování knihoven.....	27
3.5.2 Veřejné knihovnické a informační služby	28
3.5.3 Katalogizace knihovního fondu	29
3.5.4 Automatizované knihovnické systémy	30
3.6 Sběr dat.....	32
3.6.1 Roční výkaz o knihovně	32
3.6.2 Benchmarking knihoven	32
3.7 Hodnocení a propagace knihoven	33
3.8 Plány rozvoje knihoven a metodika poskytovaných služeb.....	34
3.8.1 Koncepce rozvoje knihoven.....	34
3.8.2 Standardy veřejných knihovnických a informačních služeb	35
3.8.3 Mezinárodní směrnice pro služby veřejných knihoven	36
4 Charakteristika Ústeckého kraje.....	37
4.1 Působnost Ústeckého kraje v oblasti kultury	38
4.1.1 Krajská knihovna	39
5 Analýza a vývoj poskytovaných služeb	41
5.1 Městská knihovna Most	42
5.1.1 Analýza obsluhované populace a uživatelů Městské knihovny Most	42
5.1.2 Analýza výpůjček Městské knihovny Most.....	45

5.2	Regionální knihovna Teplice	48
5.2.1	Analýza obsluhované populace a uživatelů Regionální knihovny Teplice	48
5.2.2	Analýza výpůjček Regionální knihovny Teplice.....	52
5.3	Knihovna Karla Hynka Máchy Litoměřice.....	53
5.3.1	Analýza obsluhované populace a uživatelů Knihovny KHM Litoměřice	53
5.3.2	Analýza výpůjček Knihovny KHM Litoměřice.....	55
5.4	Komparace výsledků statistických analýz vybraných knihoven.....	57
5.4.1	Velikost knihovních fondů.....	58
5.4.2	Využívání knihovních fondů	59
5.4.3	Návštěvnost a oblíbenost knihoven	62
5.5	Návrhy a doporučení	63
5.5.1	Zvýšení využívání knihovních fondů	63
5.5.2	Zvýšení návštěvnosti knihoven.....	64
6	Závěr.....	66
7	Seznam použitých zdrojů	68
8	Přílohy	71

Seznam obrázků

Graf 1 - Vývoj počtu žáků v základních školách v Mostě v letech 2004-2016.....	46
Graf 2 - Vývoj počtu studentů na středních školách v Mostě v letech 2004-2016.....	47
Graf 3 - Vývoj počtu žáků v základních školách v Teplicích v letech 2004-2016.....	50
Graf 4 - Vývoj počtu studentů na středních školách v Teplicích v letech 2004-2016.....	50
Graf 5 - Vývoj počtu žáků v základních školách v Litoměřicích v letech 2004-2016	56
Graf 6 - Vývoj počtu studentů na středních školách v Litoměřicích v letech 2004-2016.	56
Graf 7 - Podíly naučné literatury a beletrie na knihovním fondu a podíly výpůjček na celkových výpůjčkách knihovních fondů vybraných knihoven, (průměr za období let 2012-2016).....	61

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Počet knihoven v Ústeckém kraji v roce 2016.....	39
Tabulka 2 - Vývoj počtu domácností ČR s připojením k internetu v %, v letech 2010 – 2016	41
Tabulka 3 - Přehled podílů registrovaných uživatelů Městské knihovny Most na počtu obyvatel Mostu v letech 2002-2016.....	42
Tabulka 4 - Vývoj počtu registrovaných uživatelů Městské knihovny Most v letech 2002-2016	43
Tabulka 5 - Vývoj počtu výpůjček v Městské knihovně Most v letech 2002-2016	45
Tabulka 6 - Přehled podílů registrovaných uživatelů Regionální knihovny Teplice na počtu obyvatel Teplic v letech 2002 - 2016.....	48
Tabulka 7 - Vývoj počtu registrovaných uživatelů Regionální knihovny Teplice v letech 2002-2016.....	49
Tabulka 8 - Vývoj počtu výpůjček v Regionální knihovně Teplice v letech 2002-2016	52

Tabulka 9 - Přehled podílů registrovaných uživatelů Knihovny KHM Litoměřice na počtu obyvatel Litoměřic v letech 2002 - 2016	53
Tabulka 10 - Vývoj počtu registrovaných uživatelů Knihovny KHM Litoměřice v letech 2002-2016	54
Tabulka 11 - Vývoj počtu výpůjček v Knihovně KHM Litoměřicích v letech 2002-2016	55
Tabulka 12 - Komparace objemu knihovního fondu vybraných knihoven podle Standardu pro dobrý knihovní fond (průměr za období let 2012-2016)	58
Tabulka 13 - Komparace objemu knihovního fondu vybraných knihoven s průměrným knihovním fondem knihoven shodné kategorie v ČR (KF/1000 obyvatel, průměr za období let 2012-2016).....	58
Tabulka 14 - Komparace obratu knihovního fondu vybraných knihoven podle Standardu pro dobrý knihovní fond (průměr za období let 2012-2016)	59
Tabulka 15 - Komparace obratu knihovního fondu vybraných knihoven s průměrným obratem KF knihoven shodné kategorie v ČR (průměr za období let 2012-2016).....	59
Tabulka 16 - Porovnání průměrných podílů knihovních fondů a průměrných výpůjček z fondu beletrie a naučné literatury u vybraných knihoven, za období let 2012-2016.....	60
Tabulka 17 - Porovnání návštěvnosti a oblíbenosti knihoven obsluhující populaci nad 40 tisíc obyvatel (průměr za období let 2012-2016).....	62
Tabulka 18 - Porovnání návštěvnosti a oblíbenosti knihoven obsluhující populaci od 20 tisíc do 40 tisíc obyvatel (průměr za období let 2012-2016)	62

Seznam použitých zkratek

EBSCO - databáze (anglicky Elton Bryson Stephens Company)

GDPR - obecné nařízení o ochraně osobních údajů, (anglicky General Data Protection Regulation)

ISBN - mezinárodní standardní číslo knihy (anglicky International Standard Book Number)

KF - knihovní fond

KKHML - Knihovna Karla Hynka Máchy Litoměřice (zkratka v tabulkách a v grafu)

Knihovna KHM Litoměřice - Knihovna Karla Hynka Máchy Litoměřice

MARC - strojově čitelný kód (anglicky Machine Readable Cataloging)

MDT - mezinárodní desetinné třídění

MK - Ministerstvo kultury

MKM - Městská knihovna Most (zkratka v tabulkách a v grafu)

např. - například

OSN - Organizace spojených národů (anglicky *United Nations*)

RTK - Regionální knihovna Teplice (zkratka v tabulkách a v grafu)

SKIP - Svaz knihovníků a informačních pracovníků

str. - strana u číselné reference bibliografie

UNESCO - Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (anglicky *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*)

UNIMARC – univerzální strojově čitelný kód (anglicky *Universal MARC format*)

VISK - veřejné informační služby knihoven

1 Úvod

Veřejná knihovna je paměťová a informační instituce. Základní funkcí knihovny je zajištění přístupu k vědomostem, informacím, uměleckým dílům, které mohou přispět k osobnímu rozvoji a dalšímu celoživotnímu vzdělávání obyvatel. Knihovny nabízejí své služby všem členům společnosti bez ohledu na věk, fyzické, ekonomické nebo sociální podmínky. Jako veřejně prospěšné instituce jsou zřizovány, podporovány a dotovány společností, nejčastěji prostřednictvím místní, regionální či národní správy.

Knihovny v 21. století již nemají monopol na informace, působí v digitálním světě plném informační hojnosti. Rozšíření základních funkcí knihovny je dnes nezbytné pro udržení zájmu o služby v závislosti na měnící se potřebě uživatelů knihoven. Knihovna však není chápána jako pouhá půjčovna knih a dokumentů, ale stává se otevřeným vzdělávacím, kulturním a komunitním centrem. Činnost knihovny by měla odrážet rozmanitost kultur v oblasti, knihovní fondy by měly obsahovat svazky, které podporují zájmy místní komunity, prostory knihovny by měly být otevřené místním a regionálním kulturním akcím.

Rozsah nabízených služeb v knihovnách může být velmi široký. Skladba služeb by však měla vycházet ze společenské objednávky. Ta může být proměnlivá a závislá na změnách ve společnosti a faktorech, jako jsou např. sociální a ekonomický vývoj, demografické změny, úroveň vzdělanosti a zaměstnanosti. Bez pravidelného monitoringu prostředí knihovna ztratí kontakt s těmi, jimž má sloužit, a nebude plně využívána.

Činnost veřejných knihoven je financována z veřejných prostředků a v této souvislosti vznikají legitimní otázky, zda jsou finanční prostředky vynakládány efektivně a jaké jsou společenské a ekonomické přínosy poskytovaných veřejných služeb. Efektivita knihoven je sledována ve specifických ekonomických ukazatelích. Mírou návratnosti veřejných prostředků investovaných do knihoven jsou ukazatele výkonů jednotlivých činností knihoven.

Knihovny jsou součástí občanského vybavení naprosté většiny měst a obcí, tvoří komunitní infrastrukturu ve společnosti, přispívají k regionálnímu a místnímu rozvoji a snižování společenských nerovností. Česká republika má nejhustší síť knihoven na světě, v přepočtu na každých 1 970 obyvatel máme jednu knihovnu, průměr v zemích EU je čtyřikrát menší než český a průměr ve Spojených státech je téměř desetkrát menší, než je v ČR. Tento stav má svůj historický kontext. Snaha našich předků o zvýšení gramotnosti obyvatelstva a podporu všeobecného vzdělávání prostřednictvím zakládání českých veřejných knihoven přetrvala více než sto let. Tato myšlenka neztratila nic ze svého poslání, díky husté síti jsou služby knihoven v České republice snadno dostupné.

Knihovny ztělesňují minulost, uchovávají hodnoty čerpající z tradic, ale nabízejí také nové příležitosti, souvislosti a pohledy na cestě za osobním rozvojem. Ve svém působení nejsou izolovanými institucemi, spolupracují s ostatními knihovnami a školami, hledají synergii s dalšími institucemi, komunitními spolky i veřejnou správou. Knihovny jsou otevřené instituce pro své zákazníky, kteří jsou vnímáni také jako partneři a spolutvůrci knihovny. V neposlední řadě také naslouchají těm, kteří sami knihovnu nepoužívají, ale jako daňoví poplatníci se podílí na úhradě provozu z veřejných zdrojů. Pokud si knihovny udrží schopnost pracovat se změnami životních podmínek a budou se orientovat ve světě příležitostí i nejistot, udrží si svoje postavení společensky nepostradatelných institucí.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Bakalářská práce analyzuje vývoj poskytovaných služeb vybraných knihoven v Ústeckém kraji. Práce se zabývá specifiky provozů knihoven a zaměří se na výkon poskytovaných veřejných služeb. Měřítkem výkonu budou kvantitativní ukazatele počtu registrovaných uživatelů a výpůjček. Vývoj těchto ukazatelů bude hodnocen metodou analýzy časových řad v letech 2002–2016. Výsledky statistických analýz budou dány do souvislosti s vnějšími faktory, které měly přímý vliv na provoz knihoven. Závěrem práce bude provedena komparace výsledků jednotlivých rozborů knihoven a na základě situační analýzy současného provozu budou identifikovány slabé stránky knihoven. Výsledkem práce budou návrhy řešení a doporučení vedoucí ke zvýšení efektivnosti poskytované veřejné služby.

2.2 Metodika práce

Data pro zpracování vlastní práce byla čerpána z databáze údajů Českého statistického úřadu, databáze projektu Národní knihovny České republiky Benchmarking knihoven a dat z ročních výkazů o knihovně. Data za vybrané knihovny poskytla Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem, která je metodickou knihovnou pro oblast Ústeckého kraje.

Pro analýzu dat byla použita metoda časových řad. Podle charakteru dat uvedených v ročních výkazech o knihovně se jednalo o okamžikové časové řady, (např. hodnoty stavu knihovního fondu k 31. 12. sledovaného roku) a dále o intervalové časové řady, které zachycovaly počty událostí za sledované období, kterým je kalendářní rok. V rámci vyhodnocení bylo pracováno s původními hodnotami z ukazatelů ročního výkazu o knihovně i odvozenými charakteristikami z těchto ukazatelů.

Komparaci údajů v časové řadě lze provést, pokud údaje splňují podmínky srovnatelnosti z věcného, prostorového a časového hlediska. (1)

Podmínka věcné srovnatelnosti ukazatelů v bakalářské práci byla splněna výběrem ukazatelů ze standardizovaného ročního výkazu o knihovně (Kult MK 12-01), obsahové vymezení používaných ukazatelů je následující:

- a) **registrovaní uživatelé**, uživatelem knihovny je fyzická nebo právnická osoba, která má během vykazovaného období platnou registraci v knihovně a je oprávněna si půjčovat dokumenty,
- b) **registrovaným uživatelem do 15 let** je fyzická osoba, která nedosáhla věku 15 let, má platnou registraci v knihovně a je oprávněna si půjčovat dokumenty,
- c) **knihovní fond** je organizovaný soubor dokumentů v knihovně, skládá se z knihovních jednotek, které jsou opatřeny signaturou. Struktura knihovního fondu je závislá na typu a funkcích knihovny,
- d) **výpůjčka** může mít absenční, prezenční formu nebo se jedná o prolongaci výpůjčky knihovní jednotky. Všechny tři formy mají ze statistického hlediska stejnou hodnotu,
- e) **obsluhovanou populací** je pro účely statistického zjišťování počet obyvatel v okruhu působnosti knihovny,
- f) **návštěvník knihovny** je pro účely statistického porovnávání v bakalářské práci zaznamenaná fyzická návštěva.

Prostorová srovnatelnost časových řad vycházela ze stejného geografického území působnosti jednotlivých knihoven. Podmínka časové srovnatelnosti v bakalářské práci byla splněna zpracováním časových řad za období od roku 2002 do roku 2016.

Základním prostředkem statistické analýzy dynamiky hromadných jevů je časová řada, v níž jednotlivé úrovně závisle proměnné veličiny Y jsou uvažovány jako funkce času. Časová řada se definuje jako množina pozorování kvantitativní charakteristiky, uspořádaná v čase. Východiskem pro množinu dat byly výkonové ukazatele vybraných knihoven.

Pomocí elementárních statistických charakteristik byl popsán vývoj časových řad. První absolutní diference v časových řadách, byla charakterizována absolutní přírůstkem nebo úbytkem zkoumaného ukazatele ve sledovaném období proti období bezprostředně předcházejícímu. Prvních absolutních diferencí bylo celkem $n-1$.

$$dy_t = y_t - y_{t-1} \quad t = 2, 3, \dots, n.$$

Vedle absolutních charakteristik byly používány i charakteristiky relativní. Charakteristiky růstu, respektive poklesu jsou bezrozměrnými veličinami, např. se jedná o koeficient růstu. Koeficient růstu charakterizoval relativní postupnou rychlost změn hodnot v časové řadě. Pokud byl koeficient růstu vyjádřen procentuálně, jednalo se o tempo růstu.

$$k_t = \frac{y_t}{y_{t-1}}, \quad t = 2, 3, \dots, n.$$

Bazický index udává srovnání ukazatele vybraného období k bázi, to je období, které charakterizuje určitá srovnávací hodnota. Srovnávací hodnotou v časových řadách byly údaje roku 2002.

$$\text{Bazický index} = \frac{y_i}{y_0}$$

Za časovou řadu byla charakteristika shrnuta vyjádřením prostého aritmetického průměru, u hodnot koeficientů růstu byl použit průměrný koeficient růstu, geometrický průměr jednotlivých koeficientů. (2)

$$\bar{k} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}}.$$

3 Teoretická východiska

Předmětem literární rešerše bylo shromáždit dostatečné množství údajů o provozu veřejných knihoven, včetně ekonomiky a statistiky poskytovaných služeb. Z historického hlediska byl charakterizován vznik veřejných knihoven na našem území a vývoj legislativy upravující knihovnictví. Veřejné knihovny dnes působí jako multifunkční kulturní a vzdělávací centra s širokým spektrem poskytovaných služeb. Problematika tohoto kulturního odvětví je rozsáhlá, k dispozici jsou studijní materiály středních a vysokých škol oboru knihovnictví, dostupné jsou relevantní internetové zdroje koncepčních, metodických a legislativních materiálů. Za účelem zpracování této bakalářské práce bylo vybráno několik odborných titulů, které jsou uvedeny v části Seznam literatury. K získání potřebných závěrů a hodnocení bylo nutné pracovat s vykázanými statistickými daty knihoven.

3.1 Poslání a cíle veřejných knihoven

Veřejná knihovna zajišťuje přístup k vědomostem, informacím, uměleckým dílům a celoživotnímu vzdělávání prostřednictvím různých zdrojů a služeb. Je přístupná rovným způsobem všem členům společnosti bez ohledu na rasu, národnost, věk, pohlaví, náboženství, jazyk, zdravotní znevýhodnění, ekonomickou situaci, postavení v zaměstnání a dosažený stupeň vzdělání. Knihovna je organizace, která je zřízena, podporována a dotována společností, a to buď prostřednictvím místní, regionální či národní správy, nebo jinou formou společenské organizace.

Základním cílem veřejné knihovny je poskytovat zdroje a služby různého druhu, které se týkají vzdělávání, informací a osobního rozvoje, včetně rekreace a využívání volného času. Knihovny hrají významnou úlohu v rozvoji a udržování demokratické společnosti tím, že umožňují každému přístup k široké a rozmanité oblasti vědění, idejí a názorů. (3).

3.2 Vznik a vývoj knihoven na našem území

Dějiny písemnictví a knihovnictví měly v kulturních dějinách člověka tisíciletou historii. Tato bakalářská práce se okrajově věnovala vzniku veřejných knihoven na našem území. Od 10. století byl vznik knihoven v českých zemích spjat se zakládáním klášterů, významné klášterní knihovny byly v Břevnově, Zbraslavi, Kladrubech a Sázavě. Epochálním vlivem na rozvoj vzdělanosti bylo založení Univerzity Karlovy v roce 1348 a budování univerzitních knihoven. Tyto knihovny nebyly veřejné, sloužily jako informační zdroje univerzity. Kniha byla vzácným artiklem až do doby vynálezu knihtisku v 15. století. Tištěná kniha se stala prostředkem a hnací silou kulturně civilizačního rozvoje. Od konce 18. století se na základě reformy císaře Josefa II. ruší řada klášterů a z klášterních knihoven postupně vznikají knihovny veřejné.

Státní veřejné knihovny Rakousko-Uherska byly zaměřeny především na odbornou a vědeckou literaturu, z beletrie nabízely jen některá stará díla klasiků. O pokrytí zájmu veřejnosti se na přelomu 18. a 19. století postarali obchodníci a tiskaři. Zřizovali veřejné čítárny, které zpočátku neměly žádnou katalogizaci. Jejich snaha byla především reklamní. Po roce 1799 byly tyto půjčovny z obav před šířením myšlenek Velké francouzské revoluce vládou Rakouska-Uherska zakázány. Zákaz trval až do roku 1843, kdy pražský tiskař Bohumil Haas zřídil veřejnou zápůjční knihovnu s prvním organizovaným katalogem knih, jenž obsahoval 16 tisíc titulů, převážně beletrie v německém, anglickém, francouzském jazyce. Českých knih byl jen zlomek. Postupně byly zakládány podobné čítárny a knihovny v Brně, Plzni, Opavě a Českých Budějovicích. Otevřeno měly denně, knihy půjčovaly také absenčně. Cílovou skupinou těchto čítáren bylo německé měšťanstvo. Česká inteligence se snažila prosazovat národní osvětovou myšlenku v obecních knihovnách a knihovnách českých spolků, avšak narážela na cenzuru císařské vlády.

Lepší postavení měly čtenářské společnosti, jejichž členové přispívali na nákup knih a podporovali zájem o kulturu a vzdělání. První česká čtenářská společnost vznikla v roce 1818 v Radnicích, měla formu lidové knihovny, působila až do dvacátého století. Další knihovny zakládaly řemeslné cechy, orientovaly se na oborovou literaturu. Mezi první obecní knihovny na našem území se řadí knihovna v Žebráku, založená v roce 1834 a podporovaná divadelními ochotníky. Svou soukromou knihovnu zpřístupnil v Berouně

v roce 1837 místní děkan Josef Antonín Seydl, o rok později založili v Litomyšli veřejnou knihovnu studenti. Vzdělávací snahy místních iniciativ, jako např. Umělecké besedy v Praze, Moravsko-slezské besedy a Ústřední školské matice, položily základy pro vznik dalších tří set obecních knihoven založených na našem území do konce 19. století.

Knihovnictví nabylo na významu po vzniku samostatné Československé republiky. V letech 1919–1920 se utvářel proces standardizované veřejné knihovny, byl schválen zákon o veřejných knihovnách obecních, který ukládal povinnost provozovat knihovnu v každé obci s garancí dotace na pořízení knihovního fondu. Cílem této reformy bylo plošné zvýšení úrovně vzdělanosti obyvatelstva. Ústřední dozor a metodické vedení příslušelo Ministerstvu školství a národní osvěty. Standard české knihovny vycházel z angloamerického modelu knihovny jako výchovně-vzdělávací instituce. Zároveň byly stanoveny požadavky na vzdělání knihovníků, knihovní fond se začal řadit podle mezinárodního desetinného třídíku. Průkopníky inovací v knihovnictví u nás byli Jan Ladislav Živný a Zdeněk Václav Tobolka. V roce 1920 přistoupilo Československo k úmluvě o mezinárodní výměně dokumentů, to mělo velký význam pro rozvoj hospodářství, vědy a techniky, tuto službu zajišťovala Knihovna Národního shromáždění. Po desetiletém působení prvního knihovnického zákona byly postupně nahrazeny spolkové knihovny standardizovanými veřejnými knihovnami a danými nároky na správu institucí. Vznikla hustá síť knihoven, v přepočtu 1 knihovna na 813 obyvatel.

Další vliv na československé knihovnictví měla profesní sdružení knihovníků. Základní myšlenkou byla popularizace knihovnictví a výměna zkušeností mezi knihovníky u nás i v zahraničí. Nejvýrazněji působil Spolek československých knihovníků a jejich přátel, který vydával odborné časopisy a doporučoval literaturu.

Velkým úspěchem rozvoje knihovnictví u nás byla výstavba budov, které by sloužily pouze knihovním účelům. Rozsáhlou přestavbou pražského Klementina vznikla Národní knihovna v Praze, která plní svůj konzervační účel a od roku 1935 dostává povinný výtisk.

Z potřeb technologického rozvoje vznikaly ve velkých městech s univerzitním zastoupením studijní a vědecké knihovny. Výstavbu technických knihoven podporovaly největší průmyslové podniky, např. Českomoravská Kolben-Daněk, brněnská Zbrojovka a Škodovy závody v Plzni.

Rozmach knihovnictví u nás zaznamenal velký ohlas v zahraničí, v roce 1926 se v Praze pořádal Mezinárodní knihovnický kongres, o dva roky později vznikla v Římě Mezinárodní federace knihovnických spolků, (anglicky International Federation of Library Associations and Institutions, dále jen „IFLA“) a Spolek československých knihovníků a jejich přátel je od počátku vzniku této federace jejím členem.

Světová hospodářská krize v třicátých letech zasáhla všechny sféry společenského života. Zřejmý byl protiklad mezi klesajícím hmotným zabezpečením knihoven a rapidním růstem počtu čtenářů. Lidé měli nízký příjem a knihovny se staly nejlacinější kulturou. Krize byla dále prohlubována dopady Mnichovského diktátu v roce 1938, v pohraničních oblastech se prováděly čistky knihovního fondu a vyřazovala se nežádoucí literatura, po propuknutí druhé světové války Československo ztratilo až 20 % odborných, vědeckých titulů, včetně řady vzácných rukopisů a prvotisků.

Po válce byly znovu obnoveny knihovny univerzit a škol, avšak po únorovém převratu v roce 1948 se do československého knihovnictví i vzdělávání výrazně promítaly politické tendence a ideologická cenzura. V roce 1959 byl schválen zákon o jednotné soustavě knihoven. Národní knihovna se přeměnila na Státní knihovnu Československé republiky s povinností konzervace fondu a budování české národní bibliografie, dále byla pověřena centrálním řízením knihoven. Knihovny měly výsadu přednostního práva nákupu knih, akvizice se zaměřovala na ideologickou literaturu a vědu komunistického bloku. V padesátých letech se z ideologických důvodů znovu vyřazují knihy a vznikají seznamy zakázané literatury. (4)

Knihovnictví po roce 1989 znovu dostalo možnost doplnit chybějící literaturu i moderní technologií. Společně s transformací státní správy probíhaly změny také v organizaci knihoven. Z okresních knihoven se staly knihovny městské. Kompetence byly přeneseny na základní územní samosprávné celky. V roce 2001 byl schválen zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. V zákoně již nebyla stanovena povinnost obcí udržovat veřejnou knihovnu, důsledkem čehož byly některé knihovny zrušeny. Provozované veřejné knihovny se začaly více orientovat na potřeby čtenářů, kromě tradičního půjčování knih a připojení veřejného internetu, dnes řada knihoven funguje jako multifunkční, kulturní a vzdělávací komunitní centra.

K 31. 12. 2015 působí v České republice 5 354 veřejných knihoven, které nabízejí 65 milionů knihovních jednotek.

3.3 Legislativní rámec

Kultura jako celek v ČR není zákonem definována jako oblast veřejného zájmu, žádný zákon nenařizuje státu ani územně samosprávním celkům finanční zajištění kultury. Z pohledu legislativy se jedná o velmi roztržitou oblast. Legislativně jsou ošetřeny jednotlivé oblasti působnosti, s problematikou provozu knihoven souvisí řada zákonů, nařízení vlády a vyhlášek ministerstev. (5)

Ministerstvo kultury České republiky je ústředním orgánem státní správy pro umění, kulturně výchovnou činnost, kulturní památky, pro věci církví a náboženských společností, pro věci tisku, včetně vydávání neperiodického tisku, pro přípravu návrhů zákonů a jiných právních předpisů pro oblast rozhlasového a televizního vysílání, pro provádění autorského zákona a pro výrobu a obchod v oblasti kultury. V této působnosti má ministerstvo zřízeno několik odborů. Oblast knihoven přísluší odboru umění, literatury a knihoven.

Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (dále jen „knihovní zákon“)

Činnost knihoven je v ČR upravena speciální legislativou. Klíčovým dokumentem je knihovní zákon, na který navazuje vyhláška Ministerstva kultury č. 88/2002 Sb. k provedení knihovního zákona. Knihovní zákon se nevztahuje na soukromé veřejné knihovny, provozované na základě živnostenského oprávnění. Kromě těchto dvou základních dokumentů se k činnosti knihoven vztahují některé obecně platné právní předpisy, např. občanský zákoník a Listina základních práv a svobod. Z Listiny základních práv a svobod je pro knihovny významný zejména článek 17, deklarující svobodu projevu a právo na informace.

Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím

Tento zákon upravuje pravidla a podmínky pro poskytování informací. Subjekty, které mají povinnost poskytovat informace, jsou státní orgány, územní samosprávné celky a jejich orgány a veřejné instituce, tedy také knihovny.

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

Zákon se vztahuje na osobní údaje, které zpracovávají státní orgány, orgány územní samosprávy, jiné orgány veřejné moci. Mezi osobní údaje patří např. jméno osoby, datum narození nebo věk, e-mailová adresa, telefon, adresa trvalého pobytu nebo doručovací adresa nebo IP adresa počítače. V knihovnách jsou získaná data zpracována v automatizovaném knihovnickém systému a jsou chráněna hesly proti zneužití. Tyto osobní údaje se používají pouze pro komunikaci mezi knihovnou a uživatelem.

Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů

Tento zákon se vztahuje na všechna díla a umělecké výkony výkonných umělců uveřejněná občany České republiky. Autorskými díly jsou díla slovesná, hudební, dramatická, výtvarná, choreografická, kartografická, fotografická, pantomimická, audiovizuální, architektonická a díla užitého umění. Autorem je fyzická osoba, která dílo vytvořila, nebo v případě souborných děl osoba, která dílo uspořádala a vybrala.

Autorské dílo je charakterizováno tzv. copyrightovou doložkou, která nese jméno nositele autorského práva a rok zveřejnění díla. Pro knihovny je významný § 37 tohoto zákona, který upravuje knihovní licence. Knihovny mohou zhotovit kopii díla pro své archivní a konzervační účely nebo rozmnoženinu díla. Odměnu autorům za půjčování knih hradí stát prostřednictvím Národní knihovny ČR. Pro účely půjčování zvukových záznamů musí knihovna dodržet podmínku uplynutí 9 měsíců od pořízení zvukového záznamu. Některé další zpoplatněné služby knihoven jsou zatíženy poplatky kolektivních správců autorských práv. Ochranný svaz autorský (dále jen „OSA“) je oprávněn udělovat oprávnění k užití hudebních děl, půjčování zvukových záznamů chráněných děl a vybírat autorské odměny. Divadelní, literární a audiovizuální agentura (dále jen „DILLIA“) má uzavřené smlouvy o zastupování autorských práv s autory literárních, dramatických a hudebně dramatických děl, další podmínky půjčování záznamů v knihovnách může ukládat INTERGRAM, nezávislá a nevýdělečná společnost výkonných umělců a výrobců zvukových a zvukově obrazových záznamů. (6)

3.4 Systém knihoven

Systém knihoven s přesně definovanými prvky a vazbami není zákonem definován. Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb do jisté míry vymezuje systém knihoven a jejich činnost.

Systém knihoven je podle knihovního zákona tvořen těmito subjekty: Národní knihovna ČR, Knihovna a tiskárna pro nevidomé Karla Emanuela Macana a Moravská zemská knihovna v Brně. Zřizovatelem těchto institucí je Ministerstvo kultury, dále jsou to krajské knihovny zřízené příslušným orgánem kraje, základní knihovny, zřízené příslušným orgánem obce a specializované knihovny. Systém knihoven lze popsat podle působnosti knihoven.

Národní působnost

Ministerstvo kultury vykonává státní správu v oblasti knihovnictví, je zřizovatelem knihoven na národní úrovni. Jsou to Národní knihovna České republiky sídlící v Praze, Moravská zemská knihovna v Brně a Knihovna a tiskárna pro nevidomé Karla Emanuela Macana v Praze.

Národní knihovna České republiky je centrální knihovnou a vykonává řídicí funkce v systému státních veřejných knihoven. Národní knihovna má univerzální knihovní fond, uchovává konzervační a historický fond. Pro zajištění výkonu některých svých funkcí působí při knihovně Národní knihovnický institut. Institut zpracovává podklady pro legislativu, metodiku a koncepci knihoven. Poskytuje knihovnám poradenské a konzultační služby, zajišťuje mimoškolní vzdělání pracovníků knihoven a zastupuje knihovny při jednání s kolektivními správci autorských práv, institut se dále podílí na výzkumné a vývojové činnosti. Národní knihovna plní funkci národního centra meziknihovních služeb České republiky i národního centra pro mezinárodní výměnu dokumentů.

Moravská zemská knihovna v Brně je knihovnou s univerzálním knihovním fondem, uchovává historický fond a specializované fondy. V systému knihoven plní funkci veřejné výzkumné organizace, provádí základní a aplikovaný výzkum, jako vědecká knihovna podporuje rozvoj informačních věd a techniky v kultuře. Při Moravské zemské knihovně

působí České literární centrum, které je zaměřeno na propagaci české literatury a autorů v zahraničí.

Posláním Knihovny a tiskárny pro nevidomé Karla Emanuela Macana je zpřístupňovat nevidomým a těžce zrakově postiženým občanům informace i umělecké hodnoty prostřednictvím Braillova slepeckého písma, zvukových záznamů, reliéfní grafiky a digitálních textů. Knihovna dále zajišťuje cirkulaci speciálního výměnného fondu v rámci sítě knihoven v ČR. (7)

Mezinárodní působnost

V rámci mezinárodní působnosti spolupracuje Ministerstvo kultury s Organizací spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu (anglicky United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, dále jen „UNESCO“). Při koncepci strategie státní podpory kultury vycházelo Ministerstvo kultury z Úmluvy o výměně oficiálních publikací a vládních dokumentů mezi státy a Úmluvy o mezinárodní výměně publikací a manifestu o veřejných knihovnách vydaných IFLA a UNESCO. V rámci spolupráce s UNESCO na úseku kultury je Česká republika zapojena do dlouhodobého programu Paměť světa. Program je určen na záchranu nejvzácnějších dokumentů a jejich zpřístupnění prostřednictvím moderní informační techniky. O zápis historických vzácných dokumentů a sbírek, ale i samizdatových českých a slovenských periodik jako dokumentárního dědictví se významně zasloužila Národní knihovna ČR. (8)

Krajská působnost

Dalším stupněm v řízení veřejných knihoven jsou krajské úřady vyšších územně samosprávných celků. Oblast knihovnictví zajišťují odbory kultury a památkové péče. Odbor zajišťuje podmínky pro kulturní rozvoj a uspokojování potřeb občanů v kraji, sleduje činnost a účelnost vynakládaných prostředků zřizovaných kulturních organizací na úseku regionální kultury. Kraj ze svých prostředků poskytuje dotace na podporu kultury.

Krajský úřad je zřizovatelem krajských knihoven, jsou to knihovny s univerzálním případně specializovaným fondem. Krajská knihovna trvale uchovává konzervační a historický fond. V systému knihoven plní krajská knihovna koordinační, odbornou,

analytickou, výzkumnou, metodickou a poradenskou funkci. Krajská knihovna koordinuje regionální funkce pověřených knihoven v kraji, zajišťuje financování a kontrolu plnění regionálních funkcí knihoven. Pověřené knihovny se starají o cirkulaci výměnného fondu do obcí v regionu, zajišťují odbornou metodiku v neprofesionálních místních knihovnách. Krajská knihovna spolupracuje s Národní knihovnou, podílí se na zpracování souborného katalogu, národní bibliografie, zpřístupňuje regionální databáze, je krajským centrem meziknihovnických služeb.

Místní působnost

Obce zřizují základní knihovny, v souladu s vymezením samostatné působnosti obcí, dle zákona o obcích č. 128/2000 Sb. Základní knihovny jsou organizačními složkami obcí nebo příspěvkovými organizacemi se samostatnou právní subjektivitou. Obec vytváří podmínky pro kulturní rozvoj a uspokojování potřeb svých občanů (9). Základní knihovna je knihovnou s univerzálním nebo specializovaným knihovním fondem, vykonává informační, kulturní a vzdělávací činnost. (10)

3.5 Provoz veřejných knihoven

Zřizovateli veřejných knihoven jsou nejčastěji obce, kraje a Ministerstvo kultury ČR. Podle způsobu založení organizace mohou veřejné knihovny existovat ve třech odlišných právních formách. Velké profesionální knihovny jsou samostatné organizace s plnou právní subjektivitou, jsou to právnické osoby veřejného práva zřízené k plnění úkolů ve veřejném zájmu, jedná se o příspěvkové organizace. Knihovny dále mohou působit jako organizační složky města či obce, jako takové nemají právní subjektivitu, většinou se jedná o neprofesionální knihovny. Dále některé knihovny existují jen jako součást samostatných kulturních středisek, muzeí nebo galerií. Zřizovatel knihovny má povinnost podat návrh na zápis knihovny do evidence vedené Ministerstvem kultury ČR.

Základním dokumentem knihoven s právní subjektivitou, které charakterizují předmět činnosti knihoven, vymezují jejich hlavní účel a okruhy doplňkové činnosti, včetně označení statutárních orgánů a způsobu vystupování jménem organizace navenek je zřizovací listina, popřípadě statut. Na tyto zakládající dokumenty knihovny navazuje organizační řád, který upravuje vnitřní poměry organizace, členění, vzájemné vztahy

a knihovní řád, který definuje podmínky poskytování služeb, včetně práv a povinností uživatelů knihovny. (6)

3.5.1 **Financování knihoven**

Zřizovatelé knihoven zajišťují financování provozu knihoven ze svých rozpočtů (veřejné rozpočty ministerstva, územně samosprávných celků). Kromě příspěvku zřizovatele na hospodaření organizace je další rozvoj knihovny závislý na vícezdrojovém financování. Tyto zdroje umožňují zkvalitnění veřejných knihovnických a informačních služeb a pestrou nabídku doplňkových aktivit knihovny. Jedná se o získané finanční prostředky z grantů a darů nebo z vlastní tržní činnosti organizace. Podle typu zdrojů lze rozdělit financování knihoven na podporu veřejnou a soukromou. (6)

Veřejné dotace na podporu knihoven

Ministerstvo kultury České republiky, v jehož gesci je činnost veřejných knihoven, vypisuje dotační programy na podporu a další rozvoj knihoven: VISK – Veřejné informační služby knihoven, Knihovna 21. století.

VISK je složen z několika podprogramů, které jsou zaměřeny na implementaci cílů koncepce rozvoje knihoven, např. mimoškolní vzdělávání knihovníků, budování informačních center v knihovnách nebo technickou podporu poskytovaných služeb v podobě zdokonalení knihovního systému.

Knihovna 21. století je dotační program s několika tematickými okruhy. Prvním okruhem je podpora práce s národnostními menšinami a integrace cizinců, tato dotace je určena na nákup knihovního fondu pro národnostní menšiny, realizace výstav a besed. Druhý okruh je zaměřen na podporu všeobecné dostupnosti knihovnických služeb pro občany se zdravotním postižením, dotace je určena na nákup zvukových knih a technických zařízení pro zrakově postižené občany a dalším okruhem je podpora širší kulturně výchovné a vzdělávací činnosti zaměřené na rozvoj čtenářství, celoživotního učení. Finančně jsou podpořeny přednášky, semináře, besedy, soutěže, výstavy a vydávání publikací, pozitivně je hodnocena komunitní činnost knihoven a služby pro skupiny osob, které jsou ohrožené sociálním vyloučením. Tento program zohledňuje akce pořádané k významným výročím, v roce 2018 např. projekty zaměřené na 100. výročí vzniku Československé republiky.

Poskytované dotace mohou mít investiční i neinvestiční charakter. V případě poskytnutí podpory je podmínkou finanční spoluúčast žadatele. (11)

Na rozvoji dalších aktivit, které svým významem překračují rámec obce, se mohou podílet krajské rozpočty, kraje vypisují nabídky svých dotačních titulů. Např. z rozpočtu Ústeckého kraje je financován Program podpory regionální kulturní činnosti nebo výkon regionálních funkcí knihoven, který spočívá v zajištění cirkulace výměnného knihovního fondu prostřednictvím metodicky pověřených knihoven do sítě menších knihoven v obcích. Další podporou ze strany orgánů státní správy je udělení záštity významným akcím. Záštita přináší kromě finančních prostředků také vysoký kredit pro zaštiťované akce a vytváří lepší pozice pro získávání sponzorů ze soukromého sektoru. (5)

3.5.2 Veřejné knihovnické a informační služby

Základní knihovnické služby

Každá knihovna má podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů zaručit všem rovný přístup k veřejným knihovnickým a informačním službám. Zákon definuje základní knihovnické služby, které jsou knihovny povinny poskytovat veřejnosti bezplatně:

- zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovního fondu knihovny nebo prostřednictvím meziknihovnických služeb z knihovního fondu jiné knihovny,
- poskytování ústních bibliografických, referenčních a faktografických informací a rešerší,
- zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, např. přístup k internetu.

Funkce informačních služeb

- zpřístupňovat prameny a informace z vlastních fondů a systémového okolí,
- vzbuzovat zájem uživatelů o získávání a využití poznatků uložených ve fondech informační instituce,
- pohotově tyto fondy, informace i služby propagovat,
- trvale zkoumat uživatele, jejich potřeby a zájmy,
- připravovat uživatele na využívání služeb.

Základem kvalitního poskytování informačních služeb je účelně vybudovaný informační fond. Vedle základních knihovnických a informačních služeb knihovny dále poskytují přístupy do volných nebo licencovaných databází. Knihovny pro tyto účely využívají vlastních elektronických katalogů, dále Souborného katalogu ČR, do kterého přispívají spolupracující české knihovny a instituce. Některé knihovny poskytují přístup do dalších českých databází, které soustřeďují data např. o národní bibliografii, prvotiscích, mapách, českých státních normách, českém právu. Knihovny na krajské a národní úrovni poskytují svým registrovaným uživatelům přístupy do licencovaných zahraničních bibliografických nebo článkových databází např. World Biographical Information System Online, Web of Science, MS Access, EBSCO. Tyto databáze jsou kvalitním zdrojem pro zpracování rešerší pro studijní a vědecké účely. (6)

3.5.3 Katalogizace knihovního fondu

Katalogizace knihovního fondu se v knihovnách provádí podle mezinárodních katalogizačních pravidel a metodických postupů. ISBD (anglicky *International Standard Bibliographic Description*, dále jen „ISBD“) mezinárodní standardní bibliografický popis je používaný standard pro bibliografický popis různých druhů dokumentů. Cílem je unifikace a standardizace popisných údajů, všeobecná srozumitelnost, možnost mezinárodní výměny záznamů a převoditelnost strojově čitelné formy. V České republice se v současné době preferuje bibliografický formát strojově čitelné katalogizace MARC21 (anglicky Machine Readable Cataloging, dále jen „MARC21“), ale v některých institucích stále používají UNIMARC (anglicky Universal MARC Format, dále jen „UNIMARC“) a pro potřeby sdílené katalogizace je nutná konverze mezi nimi.

Prvním krokem katalogizace je analýza dokumentu, na jejímž základě je určen druh dokumentu, např. kniha, mapa, grafika, hudebnina nebo elektronický zdroj. Popis dokumentu se skládá z bibliografického záznamu (souboru údajů o celém nákladu zpracovávaného dokumentu) a katalogizačního záznamu, který obsahuje selekční údaje pro vyhledávání v katalogu knihovny, jedná se o lokační signaturu, alfanumerické vyjádření místa uložení knihovní jednotky v knihovním fondu a sigla, užívaná k jednoznačné identifikaci knihovny při vyhledávání dokumentu v souborném katalogu. Pro oborové zařazení dokumentu se využívá mezinárodního desetinného třídění.

Mezinárodní desetinné třídění (MDT) je mezinárodní klasifikační jazyk, který slouží k indexování a vyhledávání věcných informací o dokumentech. (6)

Hlavní kategorie podle MDT jsou:

- 0, všeobecnosti, informatika,
- 1, filozofie, psychologie, morálka,
- 2, náboženství,
- 3, společenské vědy, vzdělávání, národopis,
- 4, neobsazena,
- 5, přírodní vědy,
- 6, lékařství, užité vědy, technika, zemědělství, průmysl, doprava,
- 7, umění, zábava, sport,
- 8, jazykověda, literatura, písemnictví,
- 9, archeologie, geografie, historie, životopisy.

Další knihovnickou disciplínou je organizace a stavění fondu. Jedná se o způsob uspořádání dokumentů v regálech, cílem je rychlá orientace ve fondu, efektivní využití všech dokumentů a kvalitní obsluha čtenářů. Knihovny používají několik způsobů stavění fondu, např. formální a věcné stavění fondu, výběr optimálního způsobu stavění fondu závisí na několika faktorech, např. na zaměření a kapacitě knihovny, velikosti fondu, typech dokumentů, počtu čtenářů, knihovnické technice a možnostech ochrany knihovního fondu. (12)

3.5.4 Automatizované knihovnické systémy

Knihovnické automatizované systémy jsou integrované knihovnické softwary provozního typu, které automatizují procesy realizované v rámci poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb. Tyto integrované systémy mají obvykle modulární strukturu, např. to jsou moduly akvizice, katalogizace, výpůjční modul, modul správy systému a další moduly podle zaměření knihovny.

Popis základních modulů knihovnického systému:

- modul akvizice je určen k nákupu knihovního fondu, poskytuje přehled dokumentů, které knihovna nakoupila a které plánuje nakoupit,

- modul katalogizace poskytuje informace o dokumentech v knihovním fondu, je určen k vytváření bibliografického popisu dokumentů a k evidenci jednotlivých jednotek v knihovním fondu, tento modul je obvykle propojen s databází Souborného katalogu ČR, do kterého knihovny přispívají svými katalogizačními záznamy,
- výpůjční modul obsahuje data o uživatelích, výpůjčkách a peněžních transakcích, eviduje výpůjčky, rezervace, upomínky za pozdní vrácení dokumentu,
- v modulu správy systému jsou vymezena přístupová práva jednotlivých uživatelských účtů systému. (13)

Automatizované systémy v knihovnách jsou komerční nebo na bázi tzv. open source softwaru. Mezi nejrozšířenější knihovnické systémy s propracovanými moduly patří systémy Lanius a Clavius, které podporují mezinárodní knihovnické standardy UNIMARC, MARC, mezinárodně uznávaná pravidla zápisů pro popis dokumentů v knihovních systémech. Dalšími komerčními systémy automatizace v knihovnách jsou KP- sys, KP- Win, Aleph, T-Series, SmartLib, BIBIS, PC-LIB a jiné komerční systémy. Tyto systémy umožňují statistickou analýzu dat. Mezi otevřené integrované knihovní systémy patří např. Evergreen nebo systém Koha. Koha je program s veřejně dostupným zdrojovým kódem. Programy jsou vyvíjeny pod licencí organizace Open Source Initiative a umožňují koncovým uživatelům při splnění určitých podmínek program spouštět a pro své potřeby ho upravovat a šířit. Získání licence open source software může být poskytována zdarma, nebo za poplatek. Výhodou tohoto systému jsou nízké pořizovací a provozní náklady. Nevýhodou mohou být některé nedostatečné uživatelské výstupy.

Bez ohledu na používaný typ knihovnického systému musí knihovny zabezpečit data proti odcizení a zneužití podle platných předpisů ČR a dále musí vyhovět podmínkám schváleného nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů, zkratka GDPR – General Data Protection Regulation představuje pro knihovny povinnost zavést do stávajících systémů ochrany osobních dat řadu nových povinností. Tato norma zpřísňuje pravidla správy dat a stanovuje odpovědnost a sankce. (14)

3.6 Sběr dat

3.6.1 Roční výkaz o knihovně

Povinnost evidovat knihovní fond veřejných knihoven je dána knihovním zákonem. Statistické zjišťování v knihovnách se opírá o zákon číslo 89/1995 Sb., o státní statistické službě, program statistických zjišťování. Předmětem statistického zjišťování jsou veřejné knihovny v České republice. Knihovny v přímém řízení ministerstva kultury, krajské vědecké knihovny zřizované krajskými úřady a knihovny zřizované obcemi a městy jsou povinny podat údaje do statistického zjišťování prostřednictvím ročního výkazu o knihovně. Údaje uváděné na statistických výkazech jsou zpracovány do sestav pro ČSÚ a MK ČR, popřípadě pro potřeby oborových statistických přehledů. (15) Roční výkaz o knihovně je standardizovaný pro všechny veřejné knihovny, které jsou provozovány na základě knihovního zákona, výkaz je součástí přílohy této bakalářské práce.

3.6.2 Benchmarking knihoven

Benchmarking používaný pro oblast knihoven je metoda vzájemného srovnávání výkonu a činnosti knihoven, která umožňuje zjišťování nejlepších výsledků a jejich uplatnění ve vlastní činnosti knihovny. Benchmarking je metoda řízení kvality, jedná se o dlouhodobý a opakovaný proces, který vede ke zlepšení poskytovaných služeb uplatněním postupů nejlepší praxe.

Postup benchmarkingu lze shrnout do následujících základních kroků:

- analýza vlastních výkonů a situace knihovny,
- nalezení knihovny pro vzájemné porovnávání a analýza její činnosti,
- vzájemné srovnávání, analýza dosažených výsledků, identifikace silných a slabých stránek,
- změny ve vlastní činnosti, využití nových postupů a získaných,
- měření dosažených výsledků, zjištění účinnosti změn.

Benchmarkingová databáze využívá statistických ukazatelů zachycených v ročním výkazu o knihovně (KULT MK 12-01). Veřejné knihovny mohou svou činnost dále hodnotit

porovnáváním vlastních provozních podmínek s parametry nastavenými standardem pro veřejné knihovny. (16)

3.7 Hodnocení a propagace knihoven

Prestiž knihoven může být vyjádřena udělením veřejného ocenění. Cílem vyhlašovatelů cen (např. SKIP, Sdružení knihoven ČR) je stimul managementu knihoven k rozšíření a zkvalitnění veřejných knihovnických a informačních služeb. Přihlášení účastníci do soutěží Kamarádka knihovna, Městská knihovna roku, Knihovna roku jsou v prvním kole hodnoceni na základě výsledků výběrových ukazatelů z projektu Benchmarking. V druhém kole knihovny navštíví a posuzuje odborná komise. Další soutěž Biblioweb se zaměřuje na kvalitu a úroveň webových stránek knihoven. Oceněním profesionální práce zaměstnanců knihoven je Cena českých knihovníků, Medaile Zdeňka Václava Tobolky a Mark. Akvizice knihovního fondu úzce souvisí s nabídkou knižního trhu. Efektivní nákup knižních titulů s ohledem na počet výpůjček z knihovního fondu, přinášejí knihovnám vyhlašované soutěže na podporu kvalitní literatury, takovou cenou je Magnesia Litera udělovaná Sdružením Litera.

Cena, která je zaměřená na uživatele knihoven, vyhlašují samy veřejné knihovny. Čtenář roku je oceněním nejlepšího čtenáře podle různých kritérií například počtu výpůjček, počtu návštěv knihovny za rok nebo zapojení čtenáře do knihovnických akcí. Cílem této aktivity je posilovat společenský význam četby.

3.8 Plány rozvoje knihoven a metodika poskytovaných služeb

3.8.1 Koncepce rozvoje knihoven

Dokument, v němž jsou zpracovány základní návrhy a plány budoucího směřování knihoven, je Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017–2020 (dále jen „koncepce“). Koncepce vychází ze dvou strategických dokumentů: Státní kulturní politika na léta 2015–2020 a EVROPA 2020 - Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. Na vytvoření koncepce se podílí Ústřední knihovnická rada a profesní pracovní skupiny. V koncepci jsou stanoveny programové priority pro většinu knihoven bez ohledu na typ knihovny v systému knihoven, zároveň je však dán prostor pro tvorbu dílčích strategií pro specifické služby určitých knihoven. Koncepce vyhodnocuje silné a slabé stránky činnosti knihoven, rizika při nedostatečné reflexi na měnící se potřeby společnosti a aktivně využívá potenciálu příležitostí knihoven.

Na základě zpracované analýzy současného stavu systému knihoven, silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb jsou v koncepci vyhodnoceny tyto prioritní oblasti k zajištění budoucího rozvoje knihoven:

- knihovny ve virtuálním prostředí,
- knihovny jako otevřená vzdělávací, kulturní, komunitní a kreativní centra,
- budování knihovnických fondů a informačních zdrojů,
- trvalé uchování tradičních knihovnických dokumentů,
- výstavba knihoven, podpora infrastruktury v knihovnách,
- systém hodnocení a marketing veřejných knihovnických a informačních služeb,
- vzdělávání pracovníků knihoven,
- knihovny jako vědecko-výzkumné organizace.

Koncepce rozpracovává témata prioritních oblastí, popisuje výchozí situace, navrhuje opatření, úkoly a možné indikátory úspěšné realizace vytyčených cílů. Na koncepci navazuje podrobnější a propracovaný plán Implementace Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2017–2020, v materiálu jsou podrobně řešena opatření jednotlivých prioritních oblastí, na nich navazujících úkolů v čtyřletém časovém plánu, jsou vyčísleny

náklady na implementaci opatření z veřejných rozpočtů a odpovědný subjekt za realizaci opatření v koncepci. (17)

3.8.2 Standardy veřejných knihovnických a informačních služeb

Standard pro dobrou knihovnu (dále jen „standard“) je metodický pokyn Ministerstva kultury ČR, vymezuje standard poskytované veřejné knihovnické a informační služby pro knihovny, které jsou zřízeny obcemi a kraji na území České republiky.

Tento dokument vychází z platné legislativy, odkazuje na knihovní zákon, avšak není předpisem, pouze doporučením k výkonu knihovnických služeb. Kvantitativní ani kvalitativní indikátory poskytovaných knihovnických a informačních služeb včetně dostupnosti služeb nejsou žádným právním předpisem stanoveny. Standard je metodickým pokynem, který doporučuje základní podmínky pro poskytování služeb knihovnami, které disponují univerzálním fondem. Standard doporučuje zvážit zřizovatelům knihoven tyto ukazatele, např. umístění knihovny, její užitnou plochu, provozní dobu, prezentaci knihovny, mezi kvantitativní doporučení můžeme řadit ukazatele, které mají přímý vliv na provozní rozpočet knihoven. Jsou to doporučené výdaje na nákup knihovního fondu v Kč na 1 obyvatele za kalendářní rok, rozsah odborného vzdělání knihovníků, počty studijních míst v knihovně a technické vybavení, jako například přístup k internetu a informačním technologiím. Pro získávání zpětné vazby od uživatelů knihoven je doporučen pětiletý interval statistického zjišťování a vyhodnocování průzkumu spokojenosti. (18)

Standard pro dobrý knihovní fond je další metodikou doporučující doplňování a aktualizaci knihovního fondu, v tomto standardu jsou stanoveny parametry pro optimální rozsah, obsah a kvalitu knihovních fondů v knihovnách zřizovaných nebo provozovaných obcemi do 40 tisíc obyvatel. Tento standard doporučuje skladbu knihovního fondu především pro obecní a městské knihovny poskytující základní dostupnost veřejných a informačních služeb. (19)

3.8.3 Mezinárodní směrnice pro služby veřejných knihoven

Dalším doporučujícím dokumentem k zajištění kvality výkonu knihovnických a informačních služeb jsou Směrnice pro služby veřejných knihoven vydané Mezinárodní federací knihovnických sdružení a institucí (International Federation of Library Associations and Institutions, (dále jen „IFLA“). České vydání těchto směrnic vydala Národní knihovna v Praze. IFLA je nevládní nezisková organizace, která sdružuje knihovnické instituce, spolky a svazy na celém světě, prosazuje knihovnické zájmy, podporuje vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků, hledá řešení odborných problémů, podporuje vzájemnou výměnu zkušeností, za tímto účelem pořádá odborné konference. Mezinárodní sdružení má přes 1 500 členů z více než 150 zemí, český Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky (dále jen „SKIP“) je jeho členem. SKIP je dobrovolnou profesní a stavovskou organizací knihovníků a informačních pracovníků v České republice. Posláním svazu je usilování o soustavné zvyšování úrovně knihovnické a informační práce a s tím spojené prestiže oboru. SKIP usiluje o to, aby ze strany státu a zřizovatelů knihoven a informačních institucí byly vytvářeny příznivé podmínky pro jejich další rozvoj a činnost. (20)

4 Charakteristika Ústeckého kraje

Zákazníci knihoven mají rozmanité a měnící se potřeby, které jsou závislé na mnoha externích faktorech, zahrnují např. stav ekonomiky, geografické charakteristiky, infrastrukturu, přírodní zdroje, sociální a kulturní podmínky. Veřejné knihovny jsou dynamické organizace, které spolupracují s jinými institucemi i s jednotlivci za účelem poskytování širokého množství knihovnických a informačních služeb. Pro zajištění svých služeb potřebují trvalé a přiměřené finanční prostředky z veřejných zdrojů. Největší položky rozpočtů knihoven tvoří mzdové náklady na personál a výdaje na nákup knihovních fondů, informačních zdrojů a služeb. Management knihoven má zajišťovat, aby tyto prostředky byly využívány účelně a hospodárně. Jedním z nástrojů řízení k zajištění efektivního čerpání veřejných zdrojů je pravidelné monitorování prostředí. (3)

Ústecký kraj leží na severozápadě České republiky. Severozápadní hranice kraje tvoří také státní hranici se Spolkovou republikou Německo. Ústecký kraj je členěn do sedmi okresů: Děčín, Chomutov, Litoměřice, Louny, Most, Teplice a Ústí nad Labem, kraj se dále člení na 354 obcí, z toho je 46 obcí se statutem města. Od roku 2003 v rámci reformy veřejné správy jsou vyhláškou stanoveny správní obvody obcí s rozšířenou působností a obcí s pověřeným obecním úřadem. V Ústeckém kraji vzniklo 16 správních obvodů obcí s rozšířenou působností: Bílina, Děčín, Chomutov, Kadaň, Litoměřice, Litvínov, Louny, Lovosice, Most, Podbořany, Roudnice nad Labem, Rumburk, Teplice, Ústí nad Labem, Varnsdorf a Žatec, a 30 správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem.

Rozloha kraje je 5 335 km², více jak polovina rozlohy kraje představuje zemědělská půda, zemědělské oblasti jsou Litoměřicko a Lounsko. V kraji je soustředěno nerostné bohatství, průmyslová výroba a chemický průmysl kolem měst: Most, Chomutov, Teplice a Lovosice. Pohraniční oblasti Děčínsko a Šluknovsko jsou periferním územím kraje s řadou sociálních problémů.

Kraj má důležitou dopravní polohu s železniční a silniční vazbou na Evropskou unii. Řeka Labe umožňuje lodní přepravu do Spolkové republiky Německo a spojení se Severním mořem.

K 1. 1. 2017 činil počet obyvatel Ústeckého kraje 824 377 osob. Charakteristickým rysem kraje je relativně mladé obyvatelstvo, průměrný věk je 39 let, celorepublikový průměr je 40 let, přesto se v Ústeckém kraji projevuje stárnutí populace. Pracovní potenciál kraje je tvořen 392 tisíci obyvateli. Většinu z ekonomicky neaktivního obyvatelstva 62 % tvoří důchodci. Další významnou skupinou s 20% podílem na ekonomicky neaktivním obyvatelstvu jsou studenti. Kromě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem zde působí také fakulta Českého vysokého učení technického v Děčíně a Vysoká škola finanční a správní v Mostě. (21)

4.1 Působnost Ústeckého kraje v oblasti kultury

Kraj pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů. Podporuje rozvoj kultury ze svého rozpočtu, zřizuje krajské příspěvkové organizace, jako jsou knihovny, muzea, galerie, divadla, planetária a další kulturní zařízení. Dále spoluvytváří finanční, koncepční a legislativní předpoklady pro rozvoj kultury v kraji a reaguje na aktuální potřeby v souladu s koncepcemi vlády ČR a doporučením Ministerstva kultury ČR. Velká pozornost je věnována rozvoji aktivit volného času s důrazem na stimulaci rozvoje mezinárodní kulturní spolupráce. Nezastupitelnou roli zde představuje spolková a zájmová činnost obyvatel. Ta je v rámci Ústeckého kraje pravidelně podporována zejména grantovými a dotačními programy nebo přímou podporou významných kulturních a společenských akcí. Zvláštní pozornost je věnována podpoře regionálních postupových a národních přehlídek v oblasti neprofesionálního umění. V zájmu kraje je také podpora lidových tradic, která je významná jak pro identifikaci obyvatel s územím, tak pro zvýšení atraktivity z hlediska cestovního ruchu. Knihovny se významným způsobem podílejí na kulturních a vzdělávacích aktivitách v kraji, nebo tyto akce propagují.

Rozvoj kultury je dlouhodobým procesem, jehož výsledky se neprojeví okamžitě. Ústecký kraj má povinnost vytvářet podmínky pro rozvoj kultury a památkové péče, která představuje specifickou formu ochrany hmotného kulturního dědictví, tato povinnost je přímo zakotvena v zákoně o krajích (zákon č. 129/2000 Sb.). Avšak možnost ovlivňovat kulturní dění v kraji je omezená. Kraj může zasahovat pouze do programové skladby a činností krajem zřizovaných organizací. Převážná většina kulturních akcí nadále zůstává v kompetenci měst a obcí, které mají povinnost zajistit kulturní život mikroregionu.

Z tohoto důvodu je žádoucí spolupráce jednotlivých měst, obcí, kulturních institucí a dalších aktérů na poli kultury tak, aby dosah pořádaných akcí byl co možná nejširší. Ústecký kraj má v rámci řešení této problematiky zpracovanou Koncepti rozvoje kultury a památkové péče v Ústeckém kraji 2014–2020. Tato koncepce analyzuje současný stav kultury, zohledňuje nástroje finanční podpory a stanovuje vize, plány a cíle pro stanovené období.

Jedním z cílů, kterého se úspěšně mohou zhostit knihovny, je rozšíření povědomí obyvatel Ústeckého kraje o nezbytnosti uchovávat historické dědictví minulosti jako přirozenou součást života každého občana. (21)

4.1.1 Krajská knihovna

Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem byla zřízena Ústeckým krajem v roce 2001 jako knihovna na krajské úrovni. Krajská knihovna zajišťuje výkon regionálních funkcí knihoven a koordinuje jejich plnění prostřednictvím osmi pověřených základních knihoven v Ústeckém kraji. Cílem regionálních funkcí je zaručit dostupnost veřejných knihovnických a informačních služeb ve všech místech České republiky a přispívat k vyrovnání rozdílů mezi jednotlivými knihovnami. V tabulce č. 1 jsou uvedeny počty knihoven v jednotlivých regionech v roce 2016. (22)

Tabulka 1 - Počet knihoven v Ústeckém kraji v roce 2016

Okres	Celkem knihoven	Pověřené knihovny	Ostatní profesionální knihovny	Neprofesionální knihovny
Děčín	46	1	10	35
Chomutov	40	1	4	35
Litoměřice	81	1	7	73
Louny	30	1	4	25
Most	27	1	5	21
Teplice	31	1	5	25
Ústí nad Labem	22	1	2	19
Žatec	12	1	0	11
Celkem	289	8	37	244

Zdroj: Výroční zpráva hodnocení výkonu regionální funkcí v Ústeckém kraji v roce 2016

K 31. 12. 2016 bylo v Ústeckém kraji evidováno 289 knihoven. Z tohoto počtu bylo 8 knihoven pověřených výkonem regionální funkce, včetně Severočeské vědecké knihovny Ústí nad Labem. Pověřené knihovny poskytují základním knihovnám v kraji poradenskou činnost a zajišťují vzdělávání knihovníků, budují výměnné fondy a starají se o cirkulaci výměnných souborů do svěřených knihoven, zároveň poskytují pomoc při aktualizaci a revizi knihovních fondů neprofesionálním knihovnám a shromažďují statistické údaje za výkon knihovnických činností. Dále zajišťují servis automatizovaného knihovního systému pro výkon regionálních funkcí. Plnění regionálních funkcí pověřenými knihovnami v systému veřejných knihoven má význam pro fungování zvláště neprofesionálních knihoven v kraji a udržení standardu poskytovaných služeb. (23)

5 Analýza a vývoj poskytovaných služeb

Pro statistickou analýzu a komparaci výsledných dat byly vybrány knihovny Ústeckého kraje: Městská knihovna Most, Regionální knihovna Teplice a Knihovna Karla Hynka Máchy Litoměřice. Řazení analýz v bakalářské práci bylo provedeno sestupně podle kritéria velikosti obsluhované populace knihovnou. Vybrané knihovny se vzájemně odlišují v základních charakteristikách a provozních podmínkách. Každá knihovna byla nejprve analyzována samostatně, vývoj poskytovaných služeb byl sledován z hlediska počtu registrovaných uživatelů a výpůjček. Analýza byla dále hodnocena v souvislostech vývoje počtu žáků a studentů místních škol, kteří byli cílovou skupinou knihoven v rámci funkce vzdělávání dětí a mládeže v oblasti informační gramotnosti.

Problémové oblasti provozu knihoven, které vykazovaly regresivní změny hodnot ukazatelů výkonu služeb, byly konzultovány s řediteli knihoven a byly hledány příčiny zásadních změn ve vývoji poskytovaných služeb.

Rychlý nárůst moderních technologií byl společným jmenovatelem vlivu na služby u všech posuzovaných knihoven. Tabulka 2 zobrazuje vývoj počtu připojených domácností k internetu. Snadné získání informací z pohodlí domova, využívání elektronických databázových služeb konkurovalo klasické nabídce knihovnických a informačních služeb.

Tabulka 2 - Vývoj počtu domácností ČR s připojením k internetu v %, v letech 2010 – 2016

Domácnosti v letech	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Česká republika	55,3	60,8	65,4	67,0	72,1	73,1	75,4
Ústecký kraj	51,7	57,8	60,1	61,9	63,0	65,5	68,3

Zdroj: ČSÚ

5.1 Městská knihovna Most

Městská knihovna Most v současné době poskytuje své služby pro více než 66 tisíc obyvatel v okruhu své působnosti.

5.1.1 Analýza obsluhované populace a uživatelů Městské knihovny Most

Tabulka 3 - Přehled podílů registrovaných uživatelů Městské knihovny Most na počtu obyvatel Mostu v letech 2002-2016

Rok	Počet obyvatel města Most	Počet registr. uživatelů MKM	Podíl registr. uživatelů/ počet obyvatel města v %	Počet obyvatel města Most ve věku 0-14 let	Počet registr. uživatelů MKM do 15 let věku	Podíl registr. dětí /počet obyvatel - dětí města v %
2002	68 028	9 580	14,08	11 359	2 765	24,34
2003	67 905	9 131	13,45	10 958	2 921	26,66
2004	67 815	7 991	11,78	10 699	1 963	18,35
2005	67 805	7 537	11,12	10 453	1 644	15,73
2006	67 691	7 259	10,72	10 298	1 571	15,26
2007	67 543	7 115	10,53	10 149	1 653	16,29
2008	67 438	7 097	10,52	9 964	1 496	15,01
2009	67 518	7 569	11,21	9 858	1 453	14,74
2010	67 466	7 746	11,48	9 892	1 648	16,66
2011	67 058	7 757	11,57	9 800	1 783	18,19
2012	67 490	7 492	11,10	9 893	1 768	17,87
2013	67 332	6 968	10,35	10 028	1 672	16,67
2014	67 089	6 495	9,68	10 041	1 600	15,93
2015	67 002	6 088	9,09	10 175	1 424	14,00
2016	66 768	5 721	8,57	10 207	1 300	12,74

Zdroj: ČSÚ, Roční výkazy o knihovně, vlastní výpočet

Při posouzení vývoje počtu obyvatel, dle tabulky 3, je zřejmé, že za 15 let se počet obyvatel v Mostě snížil o 1260 osob, v relativním vyjádření se jednalo o 2 % pokles. Na rozdíl od mírného poklesu počtu obyvatel, počet registrovaných uživatelů za stejné období klesl v absolutním vyjádření o 3859 čtenářů, celkový propad mezi roky 2002 a 2016 činil 40 %. Pokles registrovaných čtenářů v mostecké knihovně má několik příčin.

V osmdesátých letech 20. století fungovala v Mostě zavedená okresní knihovna a zároveň zde působila rovnoměrná síť několika menších poboček knihovny. Sídlo okresní knihovny několikrát změnilo své působiště z důvodu postupující demolice města, které ustupovalo těžbě hnědého uhlí. V roce 1984 byla otevřena nová ústřední budova okresní knihovny v Mostě, budova je situována na severním okraji města v Moskevské ulici. V souvislosti se zahájením provozu ústřední knihovny v nové budově byla postupně ukončována činnost 11 poboček ve městě. Poslední uzavření 2 poboček knihovny proběhlo v roce 2003. Někteří čtenáři ztratili o služby knihovny na okraji města zájem. Další vliv na pokles registrovaných čtenářů mohla mít úroveň dopravní obslužnosti ve městě a provozní doba ústřední knihovny v době rušení střediskových poboček okresní knihovny.

Tabulka 4 - Vývoj počtu registrovaných uživatelů Městské knihovny Most v letech 2002-2016

Rok	Počet registrovaných čtenářů	První absolutní diference	Koeficient růstu	Relativní přírůstek v %	Bazický index, $y_0 = \text{rok } 2002$
2002	9 580	-	-	-	1,000
2003	9 131	-449,00	0,953	-4,687	0,953
2004	7 991	-1 140,00	0,875	-12,485	0,834
2005	7 537	-454,00	0,943	-5,681	0,787
2006	7 259	-278,00	0,963	-3,688	0,758
2007	7 115	-144,00	0,980	1,984	0,743
2008	7 097	-18,00	0,997	-0,253	0,741
2009	7 569	472,00	1,067	6,651	0,790
2010	7 746	177,00	1,023	2,338	0,809
2011	7 757	11,00	1,001	0,142	0,810
2012	7 492	-265,00	0,966	-3,416	0,782
2013	6 968	-524,00	0,930	-6,994	0,727
2014	6 495	-473,00	0,932	-6,788	0,678
2015	6 088	-407,00	0,937	-6,266	0,635
2016	5 721	-367,00	0,940	-6,028	0,597
Průměr	7 436	-275,64	0,964	-3,615	-

Zdroj: Roční výkazy o knihovně, vlastní výpočet

Z analýzy podle tabulky 4 se potvrzuje výrazný meziroční pokles zájmu o registraci v Městské knihovně Most v letech 2003 a 2004. Uzavřené pobočky měly vliv na celkový počet registrovaných uživatelů ve sledovaných letech. Statistické výkony poboček

mostecké knihovny se vykazovaly souhrnně s výkony okresní knihovny v rámci ročního výkazu o knihovně. Z výkazů dále vyplývá, že po roce 2003 již knihovna žádnou pobočku ve městě neprovozovala. Důvodem pro zrušení poboček byla transformace bývalé okresní knihovny na knihovnu městskou. Okresní knihovna Most byla organizační složkou státu, všechny její provozy byly financovány ze státního rozpočtu. V souvislosti s reformou veřejné správy byla knihovna převedena do kompetence města. Město Most dne 1. 1. 2003 zřídilo příspěvkovou organizaci, Městskou knihovnu Most. Městský rozpočet nebyl připraven na financování všech činností knihovny, tento krok vedl vedení města a Městské knihovny Most k úsporným opatřením.

V průběhu 15 let se k provozu Městské knihovny Most přidružily další kulturní provozy ve městě, například kino, planetárium a galerie.

S výsledky analýz časových řad statistických ukazatelů výkonu Městské knihovny Most byl v průběhu bakalářské práce seznámen ředitel knihovny. Z důvodu objektivního posouzení provozu knihovny byl ředitel instituce požádán o odborné stanovisko k příčinám, které měly vliv na výkon knihovnických služeb v průběhu 15 let.

K odborné konzultaci nad problematikou Městské knihovny Most již nedošlo, počátkem února 2018 byl ředitel Radou města Most odvolán z funkce. Důvodem odvolání byl výrazný pokles funkcí knihovny.

V současné době je budova Městské knihovny Most v nevyhovujícím technickém stavu. Město Most plánuje knihovnu přestěhovat do bývalého obchodního centra Prior.

5.1.2 Analýza výpůjček Městské knihovny Most

Tabulka 5 - Vývoj počtu výpůjček v Městské knihovně Most v letech 2002-2016

Rok	Počet výpůjček z fondu	První absolutní diference	Koeficient růstu	Relativní přírůstek v %	Bazický index, $y_0 = \text{rok } 2002$
2002	415 119	-	-	-	1,000
2003	397 959	-17 160	0,959	-4,134	0,959
2004	421 212	23 253	1,058	5,843	1,015
2005	418 284	-2 928	0,993	-0,695	1,008
2006	407 941	-10 343	0,975	-2,473	0,983
2007	387 735	-20 206	0,950	-4,953	0,934
2008	410 756	23 021	1,059	5,937	0,989
2009	407 009	-3 747	0,991	-0,912	0,980
2010	409 194	2 185	1,005	0,537	0,986
2011	419 571	10 377	1,025	2,536	1,011
2012	413 014	-6 557	0,984	-1,563	0,995
2013	370 843	-42 171	0,898	-10,211	0,893
2014	364 670	-6 173	0,983	-1,665	0,878
2015	337 352	-27 318	0,925	-7,491	0,813
2016	327 491	-9 861	0,971	-2,923	0,789
Průměr	393 877	-6 259	0,983	-1,679	-

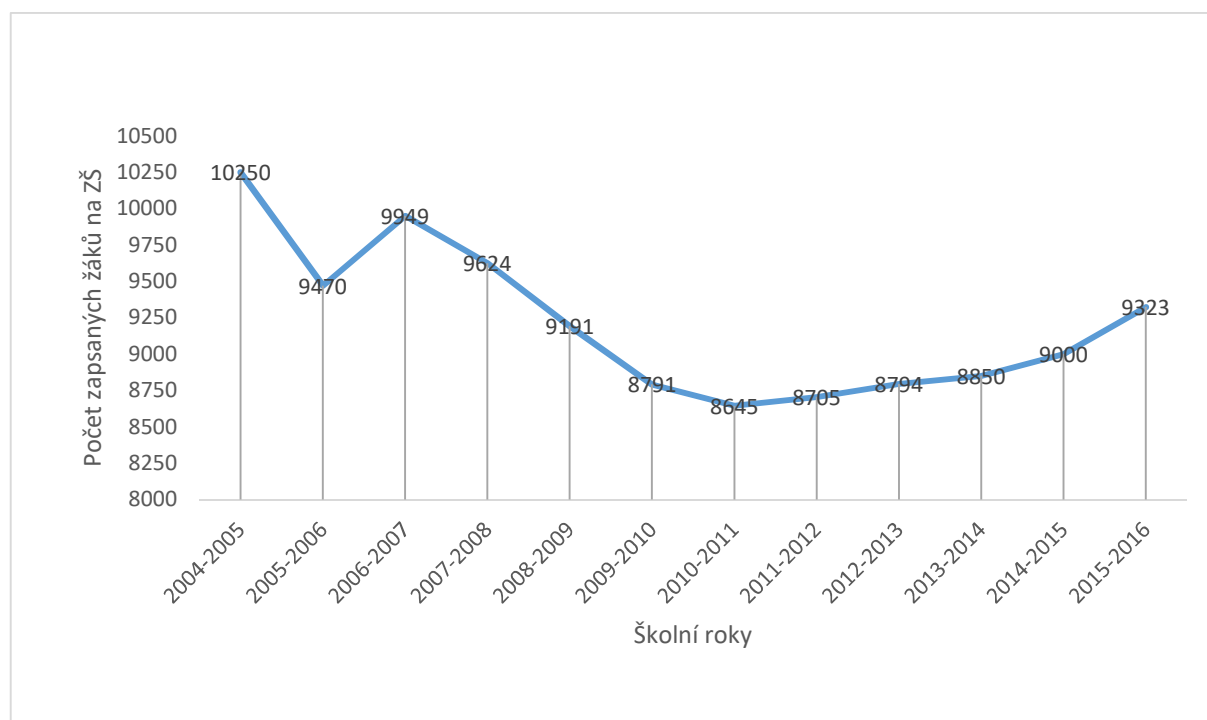
Zdroj: Roční výkazy o knihovně, vlastní výpočet

Z analýzy počtu výpůjček podle tabulky 5 vyplývá, že největšího propadu v počtu výpůjček zaznamenala knihovna v roce 2013, meziroční pokles činil 42 tisíc výpůjček, to odpovídá 10 % vyjádření relativních úbytků. Celkem za sledované období poklesly výpůjčky o 21 %, podle hodnot bazického indexu v roce 2016. Příčiny tohoto stavu je nutné hledat i v souvislostech demografického vývoje v oblasti a počtem žáků a studentů v místních školách.

Nejmladší základnu registrovaných čtenářů Městské knihovny Most tvořili žáci místních základních škol. Rozbor v tabulce 3 vykazuje snížení podílu věkové skupiny obyvatel do 14 let věku celkem o 11 % (porovnání hodnot roku 2002 a 2016), avšak počet dětských registrovaných čtenářů se propadl celkem o 53 %. Úroveň spolupráce knihovny se školami a provozní doba knihovny v průběhu sledovaného období mohly mít podstatný vliv na tento propad. Vnější faktorem mohl být snižující se počet žáků místních základních škol.

Ve školním roce 2010 -2011 byl zaznamenán minimální počet žáků na ZŠ v Mostě. Ústecký kraj monitoruje vývoj počtu žáků zapsaných na základních školách. Z grafického vyjádření je patrná klesající tendence v letech 2007 - 2011.

Graf 1 - Vývoj počtu žáků v základních školách v Mostě v letech 2004-2016

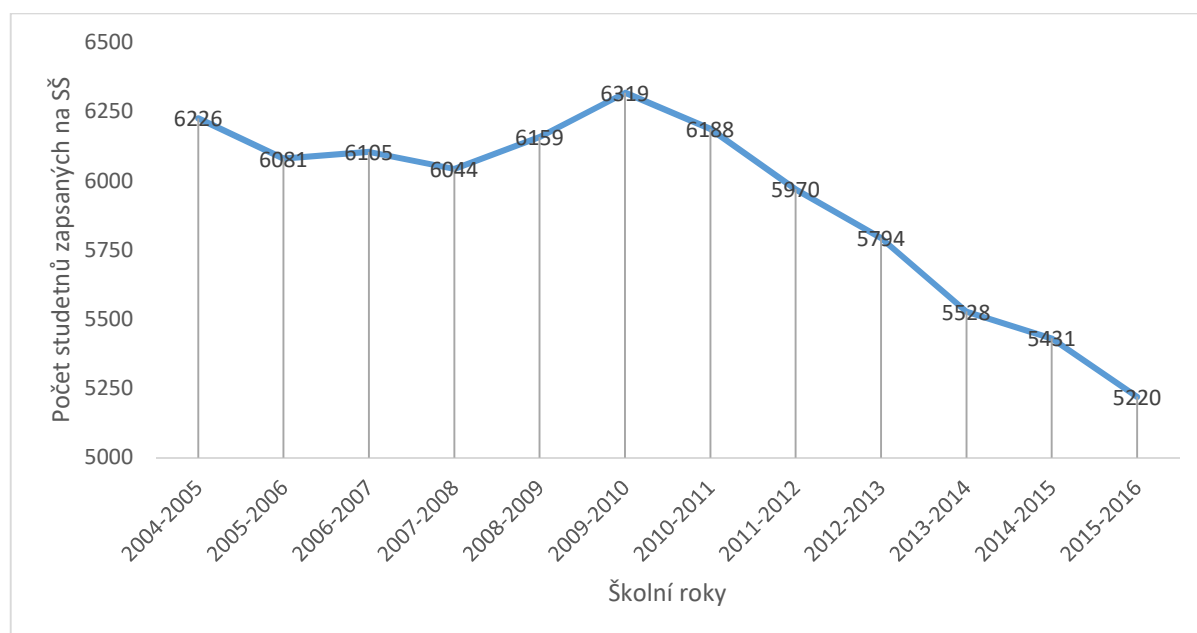

Zdroj: Výroční zprávy o stavu vzdělávací soustavy, www.kr-ustecky.cz, vlastní výpočet

Podle počtu žáků na druhém stupni základních škol Ústecký kraj stanovuje prognózu vývoje počtu studentů na středních školách v Mostě. Zřizovatelem státních středních škol v Mostě je Ústecký kraj. Studenti na středních školách, starší 15 let věku, kteří se registrovali v mostecké knihovně ke službám, již spadali do kategorie dospělých registrovaných čtenářů. Mostecká knihovna v obou kategoriích registrovaných čtenářů, jak dospělých, tak dětských, vykázala značný pokles.

Z důvodu úbytku studentů nastupujících do 1. ročníků středních škol byl Ústecký kraj v září roku 2012 nucen sloučit 4 střední školy v Mostě do 2 institucí. Počet studentů na mosteckých středních školách vykazoval od školního roku 2009/2010 klesající tendenci. Během následujících 7 let docházelo k 3% průměrnému meziročnímu poklesu studentů zapsaných na středních školách.

Graf 2 - Vývoj počtu studentů na středních školách v Mostě v letech 2004-2016

Zdroj: Výroční zprávy o stavu vzdělávací soustavy, www.kr-ustecky.cz, vlastní výpočet

Počet studentů a žáků evidovaných v mosteckých školách se za monitorované období školního roku 2004/2005 - 2015/2016 celkem snížil o 1 933 osob. Úbytek studentů na mosteckých školách měl vliv na úbytek registrovaných čtenářů a jejich výpůjček v Městské knihovně Most.

5.2 Regionální knihovna Teplice

Regionální knihovna Teplice v současné době poskytuje své služby pro více než 49 tisíc obyvatel v okruhu své působnosti.

5.2.1 Analýza obsluhované populace a uživatelů Regionální knihovny Teplice

Tabulka 6 - Přehled podílů registrovaných uživatelů Regionální knihovny Teplice na počtu obyvatel Teplic v letech 2002 - 2016

Rok	Počet obyvatel města Teplice	Počet registr. uživatelů RKT	Podíl registr. uživatelů/ počet obyvatel města v %	Počet obyvatel města Teplice ve věku 0-14 let	Počet registr. uživatelů RKT do 15 let věku	Podíl registr. dětí/ počet obyvatel - dětí města v %
2002	51 150	5 769	11,28	7 728	1 183	15,31
2003	51 223	5 141	10,04	7 644	1 016	13,29
2004	51 193	4 683	9,15	7 552	854	11,31
2005	51 010	4 417	8,66	7 418	866	11,67
2006	51 046	4 445	8,71	7 397	891	12,05
2007	51 461	3 800	7,38	7 392	759	10,27
2008	51 461	3 847	7,48	7 331	783	10,68
2009	51 208	3 940	7,69	7 281	746	10,25
2010	51 146	4 175	8,16	7 356	887	12,06
2011	50 384	4 874	9,67	7 280	1 038	14,26
2012	50 330	4 704	9,35	7 457	991	13,29
2013	50 024	4 477	8,95	7 478	944	12,62
2014	50 079	4 299	8,58	7 655	950	12,41
2015	49 959	4 227	8,46	7 749	984	12,70
2016	49 697	4 148	8,35	7 723	876	11,34

Zdroj: ČSÚ, Roční výkazy o knihovně, vlastní výpočet

Z tabulky 6 vyplývá, že v průběhu 15 let se počet obsluhované populace města Teplice snížil v relativním vyjádření o 3%. Počet obyvatel města do 14 let věku v průběhu sledovaného období výrazně nekolísá a zůstal v roce 2016 téměř stejný jako v roce 2002. Na rozdíl od stabilní velikosti populace se počet registrovaných uživatelů Regionální knihovny Teplice propadl za 15 let celkem o 28 %.

Tabulka 7 - Vývoj počtu registrovaných uživatelů Regionální knihovny Teplice v letech 2002-2016

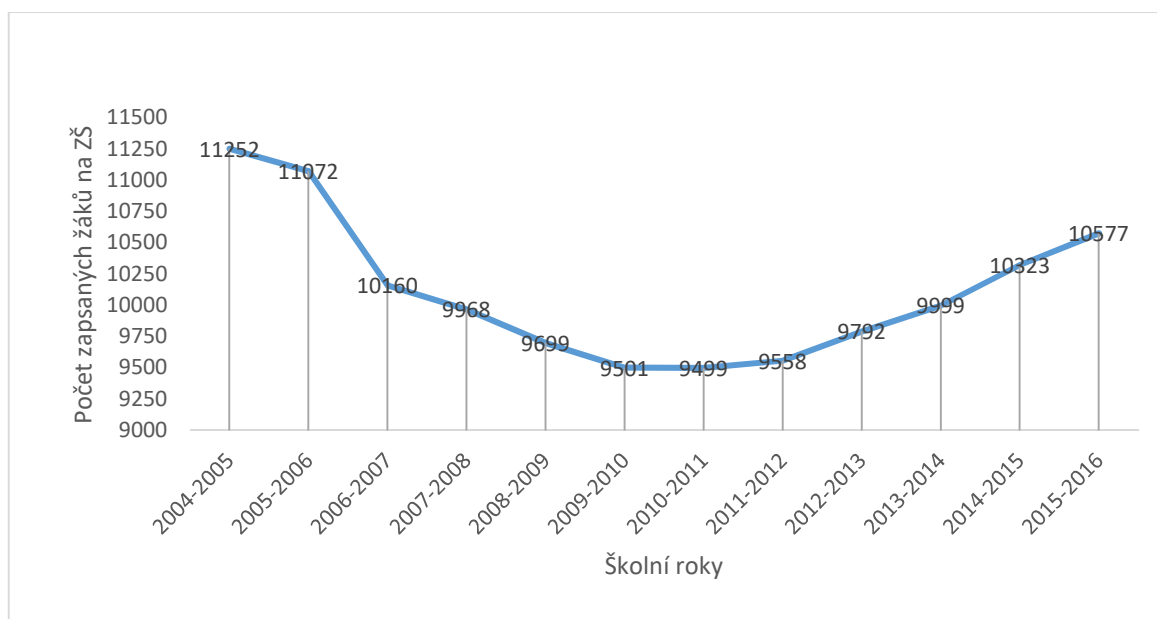
Rok	Počet registrovaných čtenářů	První absolutní diference	Koeficient růstu	Relativní přírůstek v %	Bazický index, $y_0 = \text{rok } 2002$
2002	5 769	-	-	-	1,000
2003	5 141	-628,00	0,891	-10,886	0,891
2004	4 683	-458,00	0,911	-8,909	0,812
2005	4 417	-266,00	0,943	-5,680	0,766
2006	4 445	28,00	1,006	0,634	0,770
2007	3 800	-645,00	0,855	-14,511	0,659
2008	3 847	47,00	1,012	1,237	0,667
2009	3 940	93,00	1,024	2,417	0,683
2010	4 175	235,00	1,060	5,964	0,724
2011	4 874	699,00	1,167	16,743	0,845
2012	4 704	-170,00	0,965	-3,488	0,815
2013	4 477	-227,00	0,952	-4,826	0,776
2014	4 299	-178,00	0,960	-3,976	0,745
2015	4 227	-72,00	0,983	-1,675	0,733
2016	4 148	-79,00	0,981	-1,869	0,719
Průměr	4 463	-115,79	0,976	-2,339	-

Zdroj: Roční výkazy o knihovně, vlastní výpočet

Největšího propadu v počtu registrací zaznamenala knihovna v roce 2007. Klesající počet registrovaných čtenářů v knihovně částečně koresponduje s vývojem počtu žáků a studentů na základních a středních školách v Teplicích, dle zobrazení grafu 3 a grafu 4.

Podstatný vliv na vývoji počtu registrovaných čtenářů však měly další interní faktory a podmínky provozu knihovny. Teplická knihovna je otevřena čtenářům pouze v pracovní dny, celkem je rozsah provozní doby 40 hodin týdně. Dětské oddělení knihovny je v tomto časovém intervalu ještě omezeno na 16 hodin týdně.

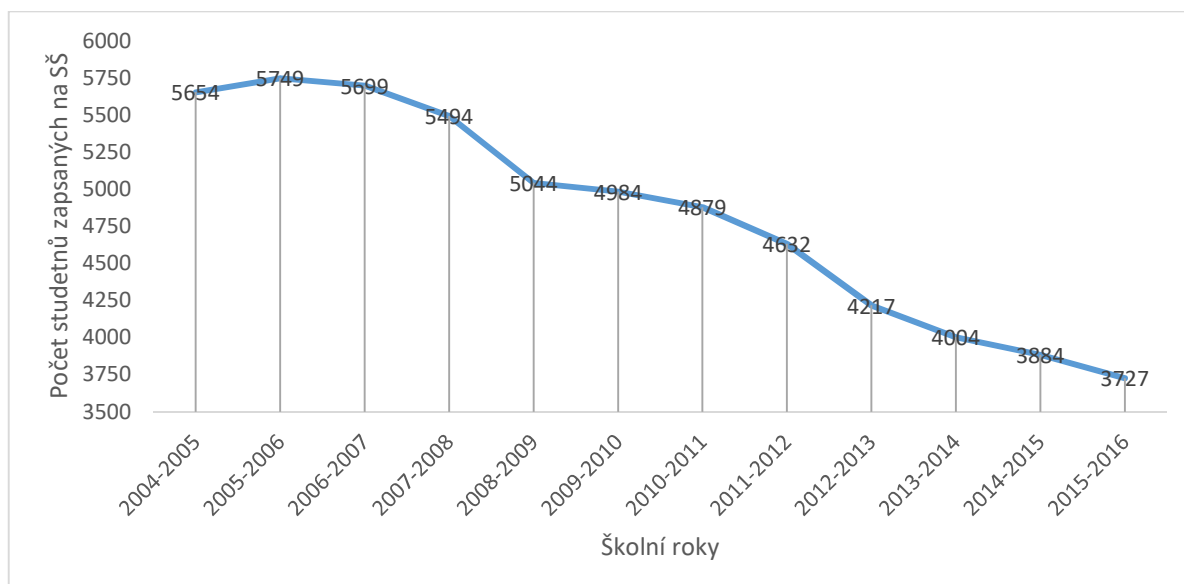
Graf 3 - Vývoj počtu žáků v základních školách v Teplicích v letech 2004-2016

Zdroj: Výroční zprávy o stavu vzdělávací soustavy, www.kr-ustecky.cz, vlastní výpočet

Nejnižší úroveň počtu žáků na základních školách v Teplicích byla zaznamenána v rámci sledovaného období ve školním roce 2010/2011.

Graf 4 - Vývoj počtu studentů na středních školách v Teplicích v letech 2004-2016

Zdroj: Výroční zprávy o stavu vzdělávací soustavy, www.kr-ustecky.cz, vlastní výpočet

Počet studentů a žáků evidovaných v teplických školách se za monitorované období školního roku 2004/2005 – 2015/2016 celkem snížil o 2 602.

V roce 2011 zaznamenala teplická knihovna maximální přírůstek počtu čtenářů, dle první absolutní diference vývoje počtu registrovaných uživatelů v tabulce 7. Přírůstky počtu registrovaných čtenářů v roce 2010–2011 však nevykazovaly kauzalitu s nejnižším počtem žáků na základních školách, dle vývoje počtu žáků v grafu 3 a klesající tendencí počtu studentů na středních školách v grafu 4.

Příčinu těchto rozdílů bylo nutné hledat v metodice Ročního výkazu o knihovně. Podle informací krajské Severočeské vědecké knihovny Ústí nad Labem se v roce 2009 změnila pravidla pro vykazování evidence uživatelů knihoven. Vedle tradičně sledovaných registrovaných čtenářů a fyzických návštěv se začaly evidovat počty virtuálních návštěv, pokud to byla schopna knihovna softwarově vyhodnotit. Cílem změny v metodice bylo sjednocení vykazovaných údajů.

S analýzou časových řad byla seznámena ředitelka Regionální knihovny Teplice. V letech 2010–2011 řešila ředitelka knihovny nepřesnosti statistiky vykazované automatizovaným knihovnickým systémem Clavius. Docházelo například k duplicitnímu vykazování registrovaných čtenářů, kteří si půjčovali dokumenty jak v pobočkách knihovny, tak v centrální Regionální knihovně Teplice. Stejnou duplicitu tak mohla vykazovat i evidence výpůjček. Předpoklad statistické chyby je také zaznamenán ve stejném období let 2010–2011 u vývoje registrovaných uživatelů Knihovny Karla Hynka Máchy v Litoměřicích. Podle tabulky 10 dochází v roce 2010 ke skokovému meziročnímu navýšení počtu registrací o 2 000 čtenářů a v následujícím roce 2011 k téměř zrcadlovému propadu registrovaných čtenářů v evidenci knihovny.

Je pravděpodobné, že změny v metodice vykazování statistických dat výkonu knihoven nebyly správně implementovány do automatizovaného knihovnického systému, z kterého se sumarizovaly data pro roční výkaz o knihovně. Vybrané knihovny používaly stejný knihovnický výpůjční systém a všechny knihovny vykazovaly skokové odchylky ve vývoji letech 2010–2011. Statistická data za toto období nelze považovat za korektní.

5.2.2 Analýza výpůjček Regionální knihovny Teplice

Tabulka 8 - Vývoj počtu výpůjček v Regionální knihovně Teplice v letech 2002-2016

Rok	Počet výpůjček z fondu	První absolutní diference	Koeficient růstu	Relativní přírůstek v %	Bazický index, y ₀ = rok 2002
2002	410 115	-	-	-	1,000
2003	418 411	8 296	1,020	2,023	1,020
2004	393 702	-24 709	0,941	-5,905	0,960
2005	382 888	-10 814	0,973	-2,747	0,934
2006	303 036	-79 852	0,791	-20,855	0,739
2007	276 595	-26 441	0,913	-8,725	0,674
2008	290 331	13 736	1,050	4,966	0,708
2009	307 547	17 216	1,059	5,930	0,750
2010	307 582	35	1,000	0,011	0,750
2011	297 200	-10 382	0,966	-3,375	0,725
2012	255 703	-41 497	0,860	-13,963	0,623
2013	248 568	-7 135	0,972	-2,790	0,606
2014	240 906	-7 662	0,969	-3,082	0,587
2015	229 398	-11 508	0,952	-4,777	0,559
2016	226 344	-3 054	0,987	-1,331	0,552
Průměr	305 888	-13 127	0,958	-4,157	-

Zdroj: Roční výkazy o knihovně, vlastní výpočet

Analýza výpůjček v tabulce 8 souvisí s technickým stavem budovy, ve které Regionální knihovna Teplice sídlí. Teplická knihovna obývá památkově chráněnou stavbu již od roku 1946. V roce 2003 proběhla transformace okresní knihovny a vznikla Regionální knihovna Teplice, příspěvková organizace, jejímž zřizovatelem je Město Teplice. Po převodu správy knihovny na město byly zahájeny rozsáhlé rekonstrukční práce. V určitých fázích oprav byly knihovní fondy přestěhovány do depozitních skladů, při opravách jednotlivých místností knihovna fungovala v omezeném provozu. Poslední rekonstrukce byla dokončena v roce 2017, byla opravena půjčovna pro dospělé čtenáře, která byla přechodně přemístěna do společenského sálu, náhradní prostory byly kapacitně menší a čtenáři měli k dispozici méně knih ve volném výběru. Postupné provádění oprav a pravidelné omezování provozu v různých částech budovy mělo vliv na vývoj výpůjček čtenářů Regionální knihovny Teplice.

Investici na opravy budovy knihovny Město Teplice nečerpalo z žádných dotačních titulů, například z výzev Regionálního operačního programu Severozápad, ale postupně tyto opravy financovalo z městského rozpočtu. Rekonstrukce tak byla časově náročnější, závislá na způsobu financování. Omezení provozu mělo vliv na počty čtenářů i počty výpůjček.

5.3 Knihovna Karla Hynka Máchy Litoměřice

Knihovna Karla Hynka Máchy Litoměřice v současné době poskytuje své služby pro více než 24 tisíc obyvatel v okruhu své působnosti.

5.3.1 Analýza obsluhované populace a uživatelů Knihovny KHM Litoměřice

Tabulka 9 - Přehled podílů registrovaných uživatelů Knihovny KHM Litoměřice na počtu obyvatel Litoměřic v letech 2002 - 2016

Rok	Počet obyvatel města Litoměřice	Počet registr. uživatelů KKHML	Podíl registr. uživatelů/ počet obyvatel města v %	Počet obyvatel města Litoměřice ve věku 0-14 let	Počet registr. uživatelů KKHML do 15 let věku	Podíl registr. dětí/počet obyvatel - dětí města v %
2002	24 608	3 261	13,25	4 493	1 309	29,13
2003	24 489	3 257	13,30	3 839	1 283	33,42
2004	24 389	3 154	12,93	3 739	1 312	35,09
2005	23 909	2 829	11,83	3 594	843	23,46
2006	23 091	2 736	11,85	3 472	560	16,13
2007	23 768	3 054	12,85	3 442	760	22,08
2008	23 823	3 701	15,54	3 456	703	20,34
2009	23 629	3 754	15,89	3 464	1 333	38,48
2010	23 462	6 099	26,00	3 477	1 336	38,42
2011	24 388	4 043	16,58	3 609	1 480	41,01
2012	24 316	4 038	16,61	3 680	1 543	41,93
2013	24 136	4 030	16,70	3 701	1 279	34,56
2014	24 101	3 408	14,14	3 777	1 034	27,38
2015	24 106	3 488	14,47	3 817	1 087	28,48
2016	24 168	3 563	14,74	3 896	1 126	28,90

Zdroj: ČSÚ, Roční výkazy o knihovně, vlastní výpočet

Podle tabulky č. 9 se v průběhu 15 let počet obsluhované populace Litoměřic výrazně neměnil, úbytek o 440 osob představuje v relativním vyjádření pouze 1,8 %. Počet

obyvatel do 14 let věku se snížil o 13 %, paralelně stejný úbytek se projevil v počtu registrací dětských čtenářů v litoměřické knihovně, pokles činil 13 %.

Tabulka 10 - Vývoj počtu registrovaných uživatelů Knihovny KHM Litoměřice v letech 2002-2016

Rok	Počet registrovaných čtenářů	První absolutní diference	Koeficient růstu	Relativní přírůstek v %	Bazický index, $y_0 = \text{rok } 2002$
2002	3 261	-	-	-	1,000
2003	3 257	-4,000	0,999	-0,123	0,999
2004	3 154	-103,000	0,968	-3,162	0,967
2005	2 829	-325,000	0,897	-10,304	0,868
2006	2 736	-93,000	0,967	-3,287	0,839
2007	3 054	318,000	1,116	11,623	0,937
2008	3 701	647,000	1,212	21,185	1,135
2009	3 754	53,000	1,014	1,432	1,151
2010	6 099	2 345,000	1,625	62,467	1,870
2011	4 043	-2 056,000	0,663	-33,710	1,240
2012	4 038	-5,000	0,999	-0,124	1,238
2013	4 030	-8,000	0,998	-0,198	1,236
2014	3 408	-622,000	0,846	-15,434	1,045
2015	3 488	80,000	1,023	2,347	1,070
2016	3 563	75,000	1,022	2,150	1,093
Průměr	3 628	21,571	0,993	- 0,631	-

Zdroj: Roční výkazy o knihovně, vlastní výpočet

Z analýzy počtu registrovaných čtenářů litoměřické knihovny, dle tabulky 10 vyplývá výrazný rozdíl prvních diferencí období let 2010 a 2011. Je pravděpodobné, že údaj z roku 2010 je zaznamenanou statistickou chybou, protože v dalším roce dochází k téměř shodnému zrcadlovému rozdílu prvních diferencí, dalším potvrzením statistické chyby ve výkazech je skutečnost, že výrazně vyšší počet čtenářů v roce 2010 nezaznamenal vyšší nárůst v počtu výpůjček. Rok 2010 je naopak v počtu výpůjček ztrátový v porovnání s předchozím rokem 2009. Podobné nesrovnalosti v evidenci výkonů ve stejném období vykazovaly i ostatní vybrané knihovny.

5.3.2 Analýza výpůjček Knihovny KHM Litoměřice

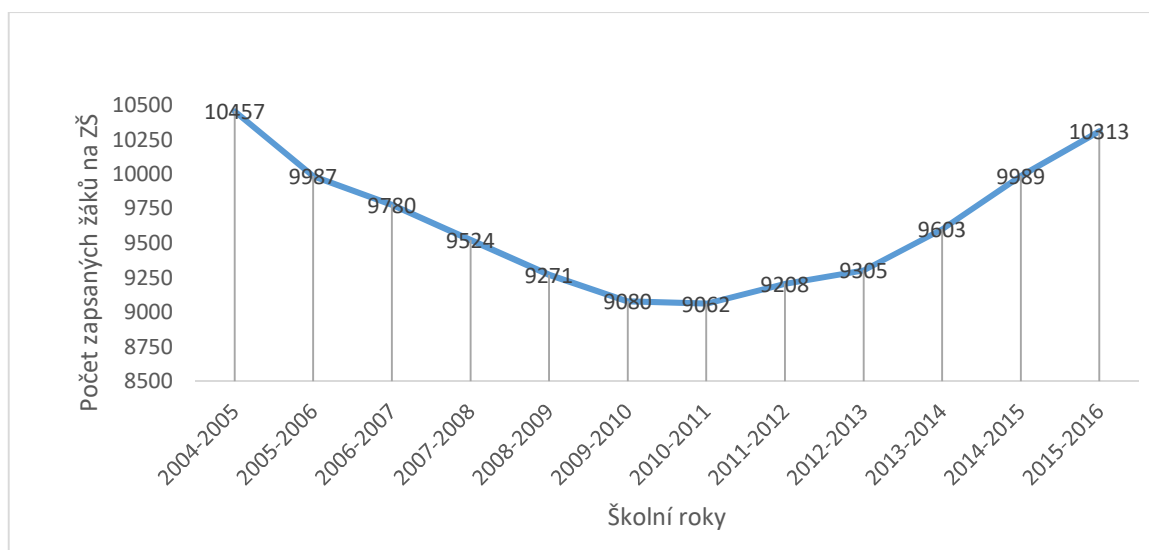
Tabulka 11 - Vývoj počtu výpůjček v Knihovně KHM Litoměřicích v letech 2002-2016

Rok	Počet výpůjček z fondu	První absolutní diference	Koeficient růstu	Relativní přírůstek v %	Bazický index, $y_0 = \text{rok } 2002$
2002	166 085	-	-	-	1,000
2003	153 012	-13 073	0,921	-7,871	0,921
2004	169 614	16 602	1,109	10,850	1,021
2005	178 438	8 824	1,052	5,202	1,074
2006	166 033	-12 405	0,930	-6,952	1,000
2007	157 731	-8 302	0,950	-5,000	0,950
2008	160 746	3 015	1,019	1,911	0,968
2009	156 487	-4 259	0,974	-2,650	0,942
2010	153 559	-2 928	0,981	-1,871	0,925
2011	165 366	11 807	1,077	7,689	0,996
2012	164 069	-1 297	0,992	-0,784	0,988
2013	177 157	13 088	1,080	7,977	1,067
2014	183 758	6 601	1,037	3,726	1,106
2015	192 020	8 262	1,045	4,496	1,156
2016	187 461	-4 559	0,976	-2,374	1,129
Průměr	168 769	1 527	1,008	0,869	-

Zdroj: ČSÚ, Roční výkazy o knihovně, vlastní výpočet

Knihovna KHM Litoměřice vykázala za 15 let provozu zvýšení v počtu registrovaných uživatelů a zvýšení počtu čtenářských výpůjček. Kladné hodnoty ukazatelů výkonu knihovnických služeb litoměřické knihovny souvisí se stabilním demografickým vývojem v oblasti a vývojem počtu žáků a studentů v místních školách. Z grafu 5, který zobrazuje vývoj počtu žáků na základních školách a grafu 6, který zobrazuje vývoj počtu studentů na středních školách v Litoměřicích, lze odvodit, že pokud došlo mezi lety 2004-2011 k poklesu počtu žáků základních škol, byl tento stav částečně vyvážen vyšším počtem studentů na středních školách. Klesající tendence počtu studentů po roce 2009 byla kompenzována vyšším počtem žáků na základních školách. Kromě těchto faktorů knihovna výborně spolupracovala se školami a měla zpracované metodické a koncepční plány organizace.

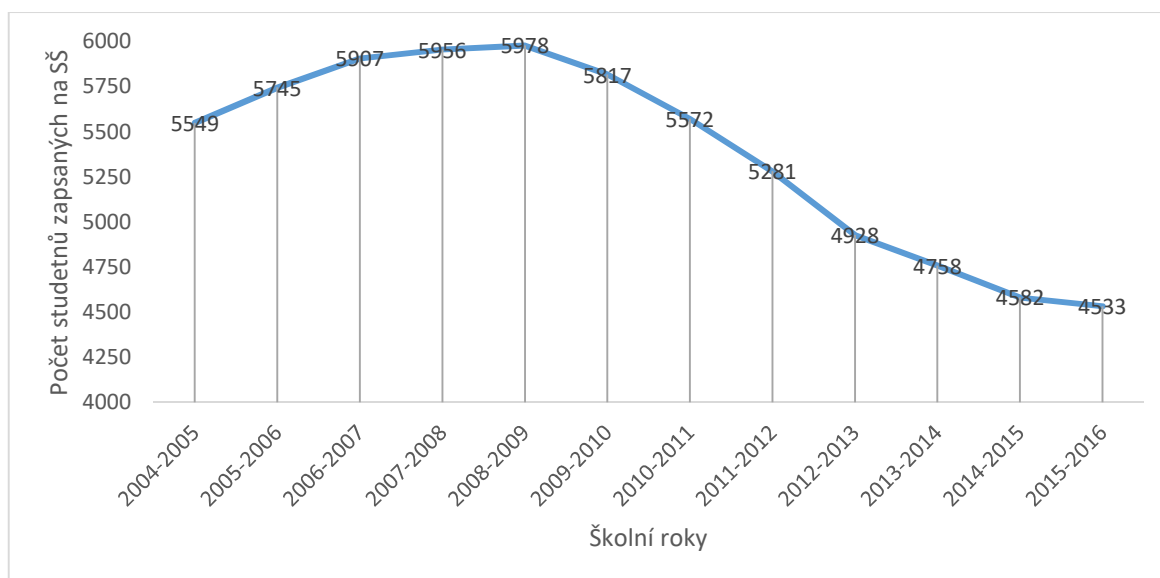
Graf 5 - Vývoj počtu žáků v základních školách v Litoměřicích v letech 2004-2016

Zdroj: Výroční zprávy o stavu vzdělávací soustavy, www.kr-ustecky.cz, vlastní výpočet

Klesající tendence počtu studentů na litoměřických středních školách po roce 2009, dle vývoje v grafu 6, bude v příštích letech pravděpodobně zastavena početně silnějšími ročníky žáků, kteří ukončí základní školu, dle zobrazení grafu 5.

Graf 6 - Vývoj počtu studentů na středních školách v Litoměřicích v letech 2004-2016.

Zdroj: Výroční zprávy o stavu vzdělávací soustavy, www.kr-ustecky.cz, vlastní výpočet

Celkem počet žáků a studentů litoměřických škol klesl v letech 2004-2011 o 1 160 osob, přesto v Litoměřicích nedošlo, ke slučování nebo rušení škol.

5.4 Komparace výsledků statistických analýz vybraných knihoven

Pro potřeby vzájemné komparace výsledků analýz vybraných knihoven byly v bakalářské práci použity odvozené ukazatele, které byly převzaty z primárních ukazatelů statistické evidence knihoven a přepočteny na jednotku funkce ukazatele v různých oblastech komparace.

Odvozené komparativní ukazatele knihoven byly vyčísleny za období let 2012–2016 prostým aritmetickým průměrem. Důvodem porovnávání hodnot posledních pěti statisticky vykázaných let byla snaha o přiblížení současné situace provozu v knihovnách, aniž by byla zkreslena odlišnou metodikou, statistickými chybami nebo jinými staršími faktory.

Činnost knihoven byla porovnávána z hlediska využití knihovních fondů a návštěvnosti knihoven. Pro objektivní porovnání odvozených ukazatelů byly využity tyto nástroje:

- komparace hodnot, obsažených v ročních statistických výkazech mezi vybranými knihovnami,
- komparace hodnot s parametry nastavenými standardy pro veřejné knihovny,
- komparace hodnot s průměrnými výsledky ukazatelů knihoven shodné kategorie v ČR, dle benchmarkingu knihoven.

Vybrané knihovny byly pro potřeby porovnání (podle parametrů projektu Benchmarking knihoven) zařazeny do následujících kategorií knihoven ČR:

- městská knihovna s velikostí obsluhované populace od 20 001 do 40 000 obyvatel, do této kategorie spadá Knihovna KHM Litoměřice,
- městská knihovna s velikostí obsluhované populace nad 40 000 obyvatel, do této kategorie spadá Městská knihovna Most a Regionální knihovna Teplice.

Tyto kategorie byly dále využity pro komparaci přepočtených ukazatelů výkonu knihoven.

5.4.1 Velikost knihovních fondů

Rozsah celkového objemu knihovního fondu je základem pro plnění povinností knihovny. Standard pro dobrý knihovní fond MK ČR (dále jen „standard“) doporučuje 2–3 knihovní jednotky na obyvatele (doporučený rozsah KF podle standardu v tabulce 12 byl odvozen z průměru doporučené hodnoty). Porovnávané knihovny splnily doporučený celkový rozsah knihovního fondu podle metodického pokynu MK ČR Standard pro dobrý knihovní fond.

Tabulka 12 - Komparace objemu knihovního fondu vybraných knihoven podle Standardu pro dobrý knihovní fond (průměr za období let 2012-2016)

Ukazatel	MKM	RKT	KKHML
Průměrná velikost obsluhované populace knihovny	67 136,20	50 017,80	24 165,40
Průměrný objem KF vybrané knihovny	232 858,20	164 089,60	71 597,20
Doporučený objem fondu podle standardu MK ČR	167 840,50	125 044,50	60 663,50
Index objemu KF vybraných knihoven podle standardu v %	138,74	131,22	118,02

Zdroj: Roční výkaz o knihovně, vlastní výpočet, Standard pro dobrý knihovní fond

Komparace objemu KF s knihovnami shodné kategorie v ČR (podle metody benchmarking) byla vyčíslena průměrným objemem KF přepočteným na 1000 obyvatel. Tabulka 13 vykazuje, že Knihovna KHM Litoměřice měla v průměru menší objem KF přepočtený na 1000 obyvatel, než srovnatelné knihovny shodné kategorie v ČR.

Tabulka 13 - Komparace objemu knihovního fondu vybraných knihoven s průměrným knihovním fondem knihoven shodné kategorie v ČR (KF/1000 obyvatel, průměr za období let 2012-2016)

Ukazatel	MKM	RKT	KKHL
Průměrný objem KF vybrané knihovny	3 468,77	3 280,97	2 963,05
Průměrný objem KF shodné kategorie knihoven ČR	3 102,00	3 102,00	4 669,00
Index objemu KF vybraných knihoven podle průměrného KF knihoven shodné kategorie v ČR v %	111,82	105,77	63,46

Zdroj: vlastní výpočet, data z projektu Benchmarking knihoven

5.4.2 Využívání knihovních fondů

Základním indikátorem využívání knihovního fondu je obrat knihovního fondu. Indikátor obratu ukazuje, kolikrát byla průměrně knihovní jednotka půjčena během jednoho roku. Obecně platí, že čím byl knihovní fond intenzivněji využíván, tím vyšší byla hodnota obratu knihovního fondu. Podle tabulky 14 vykazovala nejlepší hodnoty obratu KF Knihovna KHM Litoměřice, knihovny v Mostě a Teplicích měly z hlediska standardu knihovní fondy využívány neefektivně.

Tabulka 14 - Komparace obratu knihovního fondu vybraných knihoven podle Standardu pro dobrý knihovní fond (průměr za období let 2012-2016)

Ukazatel	MKM	RKT	KKHML
Obrat KF vybrané knihovny	1,56	1,47	2,53
Doporučený optimální obrat KF podle standardu	2,50	2,50	2,50
Index obratu KF vybraných knihoven KF podle doporučeného objemu KF ve standardu v %	62,44	58,65	101,06

Zdroj: Roční výkaz o knihovně, vlastní výpočet, Standard pro dobrý knihovní fond

Podle metody benchmarkingu knihoven byl porovnán průměrný obrat knihovního fondu vybraných knihoven s průměrným obratem knihovního fondu knihoven shodné kategorie v ČR. Na základě výsledků v tabulce 15 se potvrdilo, že knihovny v Mostě a Teplicích neměly dobře využitý knihovní fond.

Tabulka 15 - Komparace obratu knihovního fondu vybraných knihoven s průměrným obratem KF knihoven shodné kategorie v ČR (průměr za období let 2012-2016)

Ukazatel	MKM	RKT	KKHML
Průměrný obrat KF vybrané knihovny	1,56	1,47	2,53
Průměrný obrat KF shodné kategorie knihoven v ČR	1,99	1,99	2,08
Index průměrného obratu KF vybraných knihoven podle shodné kategorie knihoven v ČR v %	78,29	73,68	121,35

Zdroj: vlastní výpočet, data z projektu Benchmarking knihoven

Ze shrnutí komparace velikosti a využívání knihovního fondu vybraných knihoven vyplynulo, že litoměřická knihovna nabízí v porovnání s ostatními knihovnami shodné kategorie menší objem knihovního fondu, ale v průběhu sledovaného období zajistila jeho optimální využití.

Objem knihovního fondu se skládá ze základního fondu, který slouží k uspokojování základních potřeb uživatelů knihoven, dále fondu aktuálního a výměnného. Základní fond je tvořen knihovními jednotkami beletrie, naučné literatury, regionální literatury a speciálními dokumenty.

V následujícím rozboru v tabulce 16 byly porovnávány dílčí podíly fondů naučné a krásné literatury k celkovému objemu fondu knihoven a podíly výpůjček z těchto fondů k celkovým výpůjčkám knihoven. Základní myšlenka tohoto porovnání vycházela z principu vyváženosti mezi nabídkou knihovního fondu a poptávkou, představující zájem čtenářů. Pokud byl podíl na fondu výrazně vyšší než podíl na jeho výpůjčkách, docházelo k nízkému využívání knihovního fondu a ztrátě na efektivnosti použitých finančních prostředků na nákupu fondu. Dílčí obrat knihovního fondu byl výslednou veličinou využití konkrétního knihovního fondu, čím byl indikátor obratu knihovního fondu nižší, tím méně odpovídal knihovní fond požadavkům uživatelů.

Tabulka 16 - Porovnání průměrných podílů knihovních fondů a průměrných výpůjček z fondu beletrie a naučné literatury u vybraných knihoven, za období let 2012-2016

Knihovna	Podíl na KF naučná v %	Podíl na výpůjčkách naučná v %	Průměr. obrat KF naučná	Podíl na KF beletrie v %	Podíl na výpůjčkách beletrie v %	Průměr. obrat KF beletrie
MKM	42,13	25,46	0,95	49,71	62,04	1,95
RKT	30,11	14,89	0,73	58,37	66,01	1,66
KKHML	18,43	16,69	2,29	56,87	52,10	2,32

Zdroj: Roční výkaz o knihovně, vlastní výpočet

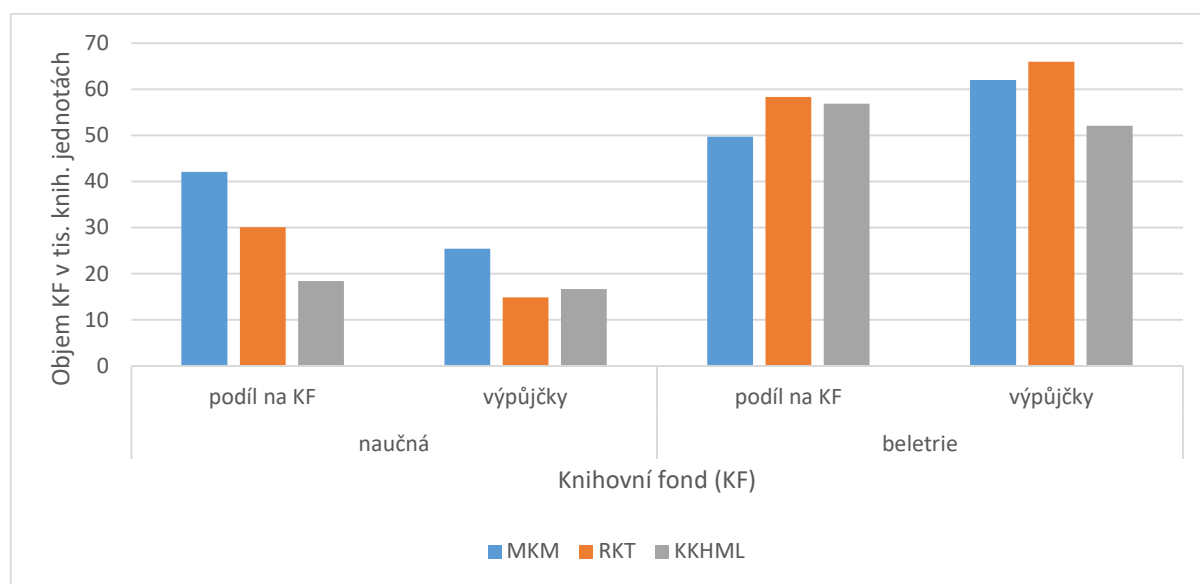
Knihovna v Mostě měla ve sledovaném období největší podíl fondu naučné literatury na celkovém fondu knihovny. Nabídka fondu naučné literatury byla velmi široká. Na druhou stranu, zájem o výpůjčky z tohoto fondu neodpovídaly rozsahu fondu naučné literatury, naučný fond nebyl dostatečně využíván, klesal obrat fondu naučné literatury. Tato situace korespondovala s nízkým počtem studentů středních škol na Mostecku.

Knihovna v Teplicích vykazovala ve sledovaném období nejnižší obraty knihovního fondu naučné literatury i nejnižší obraty fondu beletrie z vybraných knihoven. Nízký obrat knihovního fondu úzce souvisel s nastavením provozní doby knihovny.

Z pohledu vyváženosti nabídky knihovního fondu a jeho využívání ze strany uživatelů měla knihovna v Litoměřicích ve sledovaném období nejlepší výsledky. Dílčí knihovní fondy byly doplňovány a využívány efektivně. Obraty knihovních fondů byly dle metodik optimální.

Grafické znázornění komparace podílů fondů a výpůjček z fondů vybraných knihoven zobrazuje graf č. 7.

Graf 7 - Podíly naučné literatury a beletrie na knihovním fondu a podíly výpůjček na celkových výpůjčkách knihovních fondů vybraných knihoven, (průměr za období let 2012-2016)

Zdroj: Roční výkaz o knihovně, vlastní výpočet

5.4.3 Návštěvnost a oblíbenost knihoven

Návštěvnost a oblíbenost knihoven byla zkoumána podle komparativních ukazatelů v tabulce 17. Knihovny v Mostě a Teplicích jsou v kategorii knihoven, které obsluhují více než 40 tisíc obyvatel. Ze srovnání s průměrnými hodnotami ukazatelů knihoven shodné kategorie v ČR vyplynulo, že tyto knihovny vykazovaly podprůměrné hodnoty návštěvnosti knihovny a dále měly podprůměrné podíly registrovaných čtenářů z počtu obyvatel v oblasti. Tyto hodnoty korespondovaly s nízkým využíváním fondu, který byl vyjádřen obratem knihovního fondu vybraných knihoven v tabulkách 14, 15, 16.

Tabulka 17 - Porovnání návštěvnosti a oblíbenosti knihoven obsluhující populaci nad 40 tisíc obyvatel (průměr za období let 2012-2016)

Ukazatel	MKM	RKT	Průměr shodné kategorie knihoven
Fyzická návštěva/1 obyvatel obsluhované oblasti	1,48	1,65	2,29
Podíl registr.čtenářů z počtu obyvatel oblasti v %	9,76	8,74	11,59

Zdroj: Roční výkaz o knihovně, vlastní výpočet

Nejvíce navštěvovanou knihovnou z posuzovaných knihoven byla Knihovna Karla Hynka Máchy v Litoměřicích, výkony knihovny byly srovnatelné s průměry knihoven ve shodné kategorii knihoven ČR, dle tabulky 18, které obsluhovaly populaci od 20 001 do 40 000 obyvatel.

Tabulka 18 - Porovnání návštěvnosti a oblíbenosti knihoven obsluhující populaci od 20 tisíc do 40 tisíc obyvatel (průměr za období let 2012-2016)

Ukazatel	KKHML	Průměr shodné kategorie knihoven
Fyzická návštěva/1 obyvatel obsluhované oblasti	4,32	3,44
Podíl registr.čtenářů z počtu obyvatel oblasti v %	15,33	16,16

Zdroj: Roční výkaz o knihovně, vlastní výpočet

5.5 Návrhy a doporučení

Doporučení vychází ze zjištěných nedostatků, které vykazovaly provozy knihoven Městské knihovny Most a Regionální knihovny Teplice. Knihovny by měly začít řešit problematiku svých provozů komplexně a přehodnotit koncepci rozvoje organizací, analyzovat stávající stav a identifikovat nedostatky provozů. Vedení knihoven by mělo usilovat o zlepšení výsledků, vytvořit strategii poskytování služeb ve střednědobém až dlouhodobém výhledu, která bude obsahovat jasné a měřitelné cíle.

Nástrojem vyhodnocení slabých stránek knihoven je pravidelný rozbor jejich statistických výkonů. Užitečná je možnost srovnávání v čase s jinými knihovnami podobné velikosti a s podobnými provozními podmínkami. Tuto komparaci nabízí knihovnám projekt Benchmarking knihoven Národní knihovny ČR. Některé knihovny tuto možnost dostatečně nevyužívají.

5.5.1 Zvýšení využívání knihovních fondů

Využívání knihovních fondů úzce souvisí s možností veřejnosti čerpat služby knihoven, respektive s nastavenou provozní dobou knihoven. Obě knihovny v Mostě i Teplicích mají bohatě zásobený knihovní fond a působí ve velkých městech. Knihovny by měly usilovat o rozšíření provozní doby knihovny z nabízených 5 dnů v týdnu na nejméně 6 dnů v týdnu. Provozní doba knihoven je 40 hodin týdně, průměrná týdenní provozní doba knihoven shodné kategorie v ČR je 44 hodin týdně.

Toto doporučení nemusí nutně ovlivnit rozpočet organizace. Například Regionální knihovna Teplice v analýzách vykazovala nejhorší hodnoty využívání knihovního fondu. Knihovna a 4 provozované městské pobočky jsou o víkendech zcela uzavřeny. Detašovaná pracoviště knihovny poskytují omezený výběr knihovního fondu v zúžené provozní době, která se kryje s provozní dobou centrální knihovny. Nabízí se ekonomické řešení s cílem rozšíření provozní doby centrální knihovny na víkendové dny. Zpracováním dílčích analýz výkonu knihovnických služeb v pobočkách teplické knihovny by bylo zřejmé, které pobočky jsou navštěvovány nejméně. Provoz těchto poboček by byl uzavřen,

zaměstnanci z těchto poboček by v centrální knihovně posílili personální zajištění víkendové provozní doby teplické knihovny. Tento návrh vychází z faktů, že Regionální knihovna Teplice se nachází v centru města a Teplice mají hustou síť městské hromadné dopravy.

Dalším krokem by měla být synchronizace nabídky knihoven a potřeb uživatelů, která vyplyne z průzkumu spokojenosti stávajících uživatelů a dalšího dotazníkového setření, které zohlední zájmy a potřeby potencionálních uživatelů knihoven. Cílem tohoto návrhu je přizpůsobit skladbu knihovního fondu zájmům obyvatel ve městech. Zohlednit aktuální potřeby čtenářů by měla zvláště Městská knihovna Most. Nevyvážená akvizice fondu naučné literatury a podprůměrné obraty knihovního fondu mohou mít za následek, že knihy budou časem vyřazeny, aniž by byly v rukou jediného čtenáře. Knihovna by měla zároveň přihlédnout při tvorbě knihovních fondů k vzdělávacím plánům místních škol a připravit studentům možnosti získání dalších informačních zdrojů.

5.5.2 Zvýšení návštěvnosti knihoven

Řada knihoven v současné době nabízí oblíbené vzdělávací projekty pro seniory. Lidé v důchodovém věku mají dostatek času i v obvyklých pracovních dnech. To je příklad i teplické knihovny, ta však ztratila v průběhu 15 let třetinu svých mladých čtenářů, aniž by došlo k výraznému poklesu nejmladší demografické skupiny obyvatel města. Doporučením je změna v koncepci a otevření dětského oddělení knihovny ve stejných provozních hodinách tak, aby rodiny s dětmi mohly společně využívat ucelené nabídky knihovny ve volném čase.

Obě knihovny v Teplicích i v Mostě by měly usilovat o získání zájmu dětí a mládeže, ti budou tvořit budoucí čtenářskou základnu. Pokud nebudou v knihovnách vytvořeny podmínky pro volný čas rodin s dětmi a nabízené služby nebudou inspirativní pro mladou generaci, knihovny nezastaví úpadek čtenářského zájmu.

Některé knihovny využívají ke komunikaci a propagaci svých služeb stále více sociální sítě, knihovníci i čtenáři přispívají do literárních blogů, natáčejí videa a upoutávky na připravované programy knihoven.

Další nápady mohou knihovny hledat u svých kolegů. Knihovny na poli veřejných služeb nevytvářejí konkurenční prostředí. V roce 2017 organizovala Knihovna Bedřicha Beneše Buchlovana v Uherském Hradišti soutěžní přehlídku programů pro děti a mládež v knihovnách „OKnA“ (o knihovnických aktivitách). Tento projekt byl velkou inspirací pro další činnost ostatních knihovníků. Podobně mohou knihovny hledat inspiraci u oceněných knihoven a podniknout odborné stáže s cílem získání nových zkušeností a přístupů v práci.

Řadu opatření a návrhů na zlepšení mohou knihovny realizovat samy, další optimalizaci veřejné služby, bude nutné utvářet ve spolupráci se zřizovateli knihoven. Důvodem může být vliv na rozpočet a financování organizací z prostředků města.

Rady měst by měly požadovat od knihoven nejen rozborů hospodaření, ale také rozborů jejich výkonu v podobě statistických dat a možnosti jejich celorepublikového porovnání.

6 Závěr

Předkládaná bakalářská práce analyzovala vývoj služeb u vybraných knihoven v Ústeckém kraji prostřednictvím rozboru základních indikátorů poskytované knihovnické služby. Knihovnická a informační služba byla popsána v širokém teoretickém kontextu. Byl popsán vznik veřejných knihoven na našem území, vývoj legislativy upravující knihovnictví a byly zachyceny podstatné podmínky provozu těchto institucí.

Analýza vývoje poskytovaných služeb v bakalářské práci byla provedena za časový úsek 15 let, od roku 2002 do roku 2016. V tomto období proběhly některé zásadní právní reformy. Společně s reformou veřejné správy byly v roce 2003 přeměněny okresní knihovny na knihovny městské, změna zřizovatele většinou ovlivnila financování knihoven. Samotné knihovnictví se muselo podrobit vývoji moderních technologií, aktualizovat automatizované knihovní systémy a zavést nové služby na poli elektronické komunikace.

V rámci analytické části byly zpracovány rozborů měřitelných výkonů poskytovaných služeb těchto vybraných knihoven v Ústeckém kraji: Městská knihovna Most, Regionální knihovna Teplice a Knihovna Karla Hynka Máchy Litoměřice. Vybrané knihovny jsou knihovnami profesionálními, poskytují své služby v různě velkých oblastech působnosti a vzájemně se odlišují v základních charakteristikách a provozních podmínkách.

U každé knihovny byla provedena samostatná analýza obsluhované populace ve sledovaném období let 2002–2016. Byly zohledněny vlivy změn demografického vývoje v oblasti působnosti knihovny na vývoj počtu registrovaných uživatelů a výpůjček, byla provedena analýza časových řad. S výsledky rozborů, které indikovaly problémové oblasti provozu, byli seznámeni ředitelé knihoven.

Závěr práce byl věnován shrnutí a komparaci výsledků pomocí odvozených ukazatelů. V rámci dosažení objektivních výsledků hodnot bylo sledované období zúženo na posledních pět statisticky vykázaných let. Cílem bylo přiblížit komparaci hodnot více obrazu současného provozu. Pro porovnání odvozených ukazatelů výkonu knihoven bylo využito různých srovnávacích nástrojů. Komparace velikosti a využívání jednotlivých knihovnických fondů byly provedeny mezi vybranými knihovnami a dále byla provedena

komparace s doporučenými parametry nastavenými standardy pro výkon veřejných knihoven a s průměrnými hodnotami odvozenými z ukazatelů knihoven shodné kategorie v ČR. Podobně byla zkoumána a porovnávána návštěvnost a oblíbenost vybraných knihoven. Bylo využito přepočtených ukazatelů a srovnávací metody benchmarking.

Bylo zjištěno, že dvě ze tří posuzovaných knihoven nevyhodnocovali správně své statistické výkony. Nevhodné nastavení provozní doby a špatně zvolený způsob doplňování knihovnických fondů měly za následek, že nabídka knihovnických služeb se postupně vzdalovala zájmům cílových skupin.

Efektivnost veřejně prospěšných služeb je měřitelná využitím těchto služeb veřejností.

Řada knihoven je aktivních a využívá různých vypsanych dotačních titulů k rozšíření nabídky služeb tak, aby přilákala a udržela přízeň návštěvníků. V současné době knihovnám konkuruje internet.

Provoz knihoven jako multifunkčních vzdělávacích a kulturních center je v řadě případů životní nutností těchto institucí. Některé knihovnické provozy stále fungují jako solitéry, ale jsou města, která spojují řadu kulturních funkcí pod organizační řízení městské knihovny. Není výjimkou, že knihovny provozují kavárny, kina, divadla, galerie, ale také veřejná sociální zařízení a sociální služby. Multifunkčnost se odráží i ve vícezdrojovém financování organizací. Různorodost funkcí s sebou může přinést riziko nepřehledné kontroly, roztržitosti ve vedení knihoven a opomenutí hlavního účelu každé knihovny uchovávat historické dědictví minulosti jako přirozenou součást života každého člověka a zajišťovat přístup k vědomostem, informacím, který každému umožní vzdělání a osobní rozvoj.

7 Seznam použitých zdrojů

1. HINDLS, Richard. *Statistika pro ekonomy*. 8. vyd. Praha: Professional Publishing, 2007, 415 s. ISBN 978-80-86946-43-6.
2. SVATOŠOVÁ, Libuše a Bohumil KÁBA. *Statistické metody II*. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2008. ISBN 978-80-213-1736-9.
3. KOONTZ, Christie a Barbara GUBBIN, ed. *Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA* [online]. 2., zcela přeprac. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky - Knihovnický institut, 2012 [cit. 2018-03-05]. ISBN 978-80-7050-612-7. Dostupné z: ipk.nkp.cz/docs/IFLA/sluzby-verejnych-knihoven-smernice-ifla-.pdf
4. CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2002, 247 s. ISBN 80-246-0323-3.
5. HALÁSEK, Dušan a David LENERT. *Ekonomika veřejného sektoru: (vybrané kapitoly)*. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava, 2008. ISBN 978-80-248-1854-2.
6. DILHOFOVÁ, Adéla, Monika KRATOCHVÍLOVÁ a Jan LIDMILA. *Příručka pro knihovníky veřejných knihoven* [online]. Brno: Moravská zemská knihovna v Brně, 2013 [cit. 2018-02-18]. ISBN 978-80-7051-199-2. Dostupné z: https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/souboryMZK/pdf/mzk_prirucka_pro_knihovniky.pdf
7. KTN – *Knihovna a tiskárna pro nevidomé K.E. Macana* [online]. [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <https://www.ktn.cz/intro>
8. Spolupráce Ministerstva kultury s UNESCO. www.mkcr.cz [online]. Praha [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/spoluprace-ministerstva-kultury-s-unesco-750.html>
9. ČESKO. Zákon č. 128/2000 Sb. Zákon o obcích (obecní zřízení). In: *Sbírka zákonů*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, p. o., 2000, ročník 2000, 38/2000, 128/2000 Sb. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128>

10. ČESKO. Zákon ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In: *Sbírka zákonů*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, p. o., 2001, ročník 2001, 98/2001, 257/2001 Sb. Dostupné také z: http://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/knihovni-zakon-257-2001-sb.-a-navazne-provadeci-prepisy/Zakon257.htm
11. Oblast knihoven. *Ministerstvo kultury* [online]. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2018 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/oblast-knihoven-532.html>
12. Pořádání knihovnických fondů. *Moravská zemská knihovna* [online]. Brno: Moravská zemská knihovna, 2016 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/13_poradani_knihov_fondu_06.pdf
13. Knihovnické automatizované systémy a knihovnický software. *Wikisofia.cz* [online]. [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: https://wikisofia.cz/wiki/Knihovnick%C3%A9_automatizovan%C3%A9_syst%C3%A9my_a_knihovnick%C3%BD_software
14. Ochrana osobních údajů. *www.ipk.nkp.cz* [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: http://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/ochrana-osobnich-udaju
15. Centrum informací a statistik kultury. *Nipos* [online]. Praha: Nipos, 2016 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/?cat=54>
16. Benchmarking knihoven: Jak porovnávat výkony knihoven. *Slovenská národní knihovna* [online]. Bratislava: Slovenská národní knihovna, 2013 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: http://www.snk.sk/images/snk/casopis_kniznica/2013/marec/03.pdf
17. Koncepce rozvoje knihoven na léta 2017 - 2020: Metodiky a koncepce. *Ministerstvo kultury* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2016 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/metodiky-a-koncepce-345.html>
18. Standard pro dobrou knihovnu. *Informace pro knihovny: Národní knihovna Praha* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2013 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: http://ipk.nkp.cz/docs/bench/Standard_pro_dobrou.pdf

19. Standard pro dobrý knihovní fond. *Informace pro knihovny: Národní knihovna Praha* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2013 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <http://ipk.nkp.cz/docs/standard-pro-dobry-knihovni-fond.pdf>
20. Co je SKIP: Historie a poslání SKIP. *Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR* [online]. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2010 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <http://www.skipcr.cz/co-je-skip>
21. Koncepce rozvoje kultury a památkové péče v Ústeckém kraji 2014 - 2020. *Ústecký kraj: Kultura a památková péče* [online]. Ústí nad Labem: Ústecký kraj, 2014 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: http://www.kr-ustecky.cz/assets/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1685385
22. Výroční zpráva hodnocení výkonu RF v Ústeckém kraji v roce 2016. *Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem* [online]. Ústí nad Labem: Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem, 2017 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <http://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2013/02/v%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD-zpr%C3%A1va-rf2016.pdf>
23. Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území ČR. *Ministerstvo kultury* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2005 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/knihovny/VerzeMKdefinit.doc>

8 Přílohy

Příloha I – Roční výkaz o knihovně Kult (MK) 12-01

Příloha II – Základní výběr dat z ročního výkazu o knihovně MKM

Příloha III – Základní výběr dat z ročního výkazu o knihovně RKT

Příloha IV – Základní výběr dat z ročního výkazu o knihovně KKHML

Příloha V – Budova Městské knihovny Most

Příloha VI – Budova Regionální knihovny Teplice

Příloha VII – Budova Knihovny Karla Hynka Máchy Litoměřice